

**BÜLENT
ECEVİT**

Türkiye'nin

Uluslararası

İlişkileri/79

2004

SA

1610

Bülent Ecevit

TÜRKİYE'NİN
ULUSLARARASI
İLİŞKİLERİ 79

BAŞBAKAN VE CHP GENEL BAŞKANI
BÜLENT ECEVİT'İN 14 HAZİRAN 1979
GÜNÜ CHP TBMM GRUBUNDA YAPTIĞI KONUŞMA

CHP Genel Merkez
Basın Bürosu

045A 1610

«Değerli arkadaşlarım,

Sayın Hasan Esat Işık arkadaşımızın verdiği genel görüşme önerisi üzerine dış ilişkilerimizle ilgili olarak açılan genel görüşmeyi, çok yararlanarak izledim. Bize bu görüşme, tartışma olanağını verdiği için sayın Hasan Esat Işık'a şükranlarımı sunarım.

Daha önce böyle bir genel görüşme istenmemiş olmasını şimdiye kadar Hükümetin dış ilişkiler konusunda Grup içi tartışmadan ve görüşmeden kaçınmak biçiminde yorumlamanın doğru olmayacağını herhalde bütün arkadaşlarım kabul buyururlar. Dün Grup Başkanvekillerimizden sayın Altan Öymen'in de açıkladığı gibi, İċyönetmeliğimize göre her istendiğinde değerli Grup üyelerimizin herhangi bir konuda ve o arada elbette dış ilişkilerimiz konusunda genel görüşme isteme olanakları vardı ve vardır. Ayrıca, bu konularda bana ve Dışışleri Bakanımıza her zaman soru sorulabilir. Kaldı ki, ben, genellikle dış ilişkilerimizle ilgili her önemli aşamada Grubumuza ayrıntılı bilgi vermeyi görev saydım. Bu bilgi sunuşlarım sırasında da, yine İċyönetmelik hükümlerine göre görüşme açılması, soru sorularak veya görüşler belirterek konunun daha ayrıntılı olarak irdelenmesi sağlanabilirdi.

Öte yandan, bilindiği gibi, gerek Millet Meclisindeki, gerek Senatodaki Komisyonlarda CHP nin Grupları, bu konuları daha sürekli olarak ele almak ve istedikleri her zaman beni veya Dışışleri Bakanımızı veya Milli Savunma Bakanımızı, isterlerse başka ilgili Bakan arkadaşlarımızı çağırarak konuları birlikte ele almak, görüşmek olanağı da vardır. Bu konuda elbette bize de düşen görevler vardır. Fakat, arkadaşlarım herhalde bizi bu konuda bir ölçüde mazur görürler. Günlük iş akımının ağır yükü altında kendiliğimizden bunu yapmaya fırsat bulamamış olabiliriz. **(Bunu bir ihmal olarak belirtiyorum)** Fakat, Komisyon Gruplarımız ne zaman bu isteği belirtirlerse vakit yitirmeksizin isteklerine uymayı görev biliriz.

Ayrıca, yine Tüzüğümöze göre kurulan ve Grup üyelerimizden oluşun Uzmanlık Komisyonlarından dışışleri ve ulusal güvenlikle ilgili Komisyonnda da bu konuların daha sık görüşölmesinde büyük yarar görürüm ve gerek olduğu, ya da gerek göröldüğü zaman kendimde bu toplantılara katılmayı ödev bilirim.

Bütün bu olanaklar üzerinde durmakta yarar görüyorum. Çünkü, çünkü görüşmeler sırasında bazı değerli arkadaşlarım sanki CHP Grubunda dış ilişkileri görüşmekten kaçınılıyormuş buna karşı engeller çıkarılıyormuş da, ilk kez çünkü genel görüşmeyle bu engel aşılımış gibi bir izlenim verdiler veya konuşmaları bu türlü yoruma elverişli pasajlar içeriyordu. O nedenle böyle bir eleştirinin veya izlenimin doğru olmadığını belirtmem izinini rica ediyorum. Aynı şekilde son Kurultayımızda da parti içi denetim ve eleştiriye karşı sanki bazı sınırlar veya psikolojik engeller varda bunlar Kurultay ile aşılıyormuş gibi bir izlenim verebilecek konuşmalar yapıldı. Tabii saygıyla karşılamakla birlikte, bu konuşmaların da doğru bir izlenim yansıtmadığı kanısındayım. Herhangi bir vesileyle Grubumuzda veya başka Parti kurullarımızda her konunun CHP'ye ve Türk demokrasisine kıvanç verici bir açıklıkla ve demokratik anlayışla tartışıldığı bir gerçektir. Çünkü görüşmeler de bunun yeni bir kanıtıdır. Partimizde dün konuşan değerli arkadaşlarımdan birinin kullandığı bir deymi izinle kullanmak isterim, Partimizde dış ilişkiler konusu olmak üzere hiçbir konu tabu değildir. Ancak tabii Uluslararası ilişkilerin, dış politikanın özelliklerini ve nasıl bir duyarlılık istediğini bu konularda büyük deneyimi bulunan sayın Hasan Esat Işık arkadaşım dün belirtmişti. Bu konudaki dikkat dış politika saptanır ve izlenirken gösterilmek gerektiği gibi, elbette parti içi görüşmelerde ele alınırken de gösterilmek gerekir. Çünkü, bütün dünya dikkatle **(özellikle şu dönemde)** CHP'nin kendi içinde bu konuların hâttâ iç konuların nasıl ele alındığını izlemektedir ve kendine göre birtakım değerlendirmeler yapmaktadır. Ben, Partimizin geleneksel sorumluluk anlayışı içinde bu tür görüşmelerde arkadaşlarımla buna da her zaman gereken özen göstereceklerine eminim.

Bu arada, önceki gece Genel Yönetim Kurulunda yapılan ve basın'a açık olmıyan daha sonra da hakkında basın'a bilgi verilmeyen uzun bir toplantımız oldu, Genel Yönetim Kurulu ve CHP'li Bakanların katıldıkları

bir toplantı oldu. Bu toplantıyla ilgili olarak herhangi bir bildiri veya bilgiyi basın'a vermeye gerek görmediğimiz halde, bugün bir gazetede, o toplantıyla ilgili üzücü ve yanlış bir haber gördüm. Güya ben, «**artık Parti içi eleştiriler dursun**» demiştim. Böyle bir şeyi kesinlikle söylemedim ve söylemem. Parti içi bütünlük üzerinde elbette durdum ve her zaman dururum. Dikkatlerimizin kendi iç sorunlarımız üzerinde toplandığı izlenimini dışarıya vermenin, böylesi ağır sorunlarla, dış sorunlarla, Ulusal sorunlarla karşı karşıya olduğumuz bir dönemde sanki o sorunlardan çok kendi sorunlarımızla meşgulmüşüz gibi bir izlenim vermenin doğru olmayacağına değindim. Yoksa parti içi eleştiriler artık durmalı gibi bir söz hiçbir zaman söylemedim, söylemem ve aklımdan da geçirmem, bunu temenni de etmem, dış politika konuları için de temenni etmem.

DIŞ İLİŞKİLERDE AÇIKLIK VE TUTARLIK

Parti içi demokrasinin ve eleştirinin CHP'dekinden daha ileri ölçülere vardığı bir başka partiyi sanırım herhangi bir demokratik ülkede bulmak ve düşünmek zordur. Yine sanırım, Hükümetimizin izlediğinden daha açık bir dış politika da kolay izlenemese gerektir. Bu bakımdan sayın Haluk Ülman arkadaşımın dün burada anımsattığı yıllar önce yazılmış yazılarımda belirttiğim kurallara ve onun da ötesinde, CHP Programındaki açıklık kuralına, dış politikadaki açıklık kuralına Hükümet sorumluluğu taşıyan bir kimsenin gösterebileceği azamî özeni gösterdiğime ve Türk kamuoyuna bu konuda en geniş ölçüde bilgileri zamanında vermeyi görev bildiğime inanıyorum ve bunun gereğini yaptığıma inanıyorum. Tabii eksikim olursa arkadaşlarımla uyarılarını her zaman şükranla karşılarım. Dış politikada açıklığın bir başka erdemi de vardır. Böylesine açık biçimde yürütülen bir dış politika doğal olarak, kaçınılmaz olarak daha tutarlı bir dış politika olur. Çünkü gizlilik içinde yürütülen, dış politikada Uluslararası ilişkilerde tutarsızlıklar ve çelişkiler hiç değilse bir süre için belki dünya kamuoyunun veya ulusal kamuoyunun gözünden saklanabilir ama, büyük bir açıklıkla yürütülen uluslararası ilişkilerde çelişkiler ve tutarsızlıklarda kendi kamuoyumuzun ve dünya kamuoyunun gözünden saklanamayacağı anında görüleceği için, dış ilişkilerde açıklığın doğal ve kaçınılmaz bir sonucu tutarlılık olmaktadır ve Hükümetimiz bu konuya yani, dış ilişkilerde tutarlılığa da büyük önem vermektedir.

ANKARA'DA NASIL KONUŞUYORSAK MOSKOVA, WAŞİNGTON, BONN'DA DA ÖYLE KONUŞUYORUZ

Nitekim geçen yıl bazı somut örnekleriyle bütün dünyanın tanık olduğu örnekleriyle gösterdik ki, bizim Hükümetimiz Uluslararası ilişkiler konusunda Ankara'da nasıl konuşuyorsa Waşington'da da öyle konuşmaktadır, Moskova'da da öyle konuşmaktadır, Bonn'da da öyle konuşmaktadır, üyesi bulunduğumuz Uluslararası kuruluşlarda hükümetimiz nasıl konuşuyorsa, o kuruluşların dışındaki ülkelerle de sırası geldiğinde tamamiyle aynı şekilde konuşmaktadır.

Bu tutumumuzladır ki, benim gözlemime ve inancıma göre, birbuçuk yıllık Hükümet dönemimizde de Türkiye küçümsenemeyecek ölçüde güven uyandırmıştır. Bu güveni benim kanıma, izlenimime göre, yalnız değişik başkentlerdeki veya platformlardaki sözlerimizin tutarlılığı ile değil, sözlerimizle tutumumuz arasındaki tutarlılıkla da dünya'ya güven vererek uyandırdığımız kanısındaım. Yine, dış ilişkilerle ilgili olarak Hükümetteki sözlerimizin ve tutumumuzun Parti Programımıza da, Hükümet Programımıza da kesinlikle uygun olduğu kanısındaım ve bunun birazdan örnekleriyle sıralıyacağım bazı sonuçlarını almış bulunuyoruz Uluslararası ilişkilerde. Bu sonuçlarda öyle inanıyorum ki, dış ilişkilerle ilgili olarak Programımızda yeralan, Parti Programımızda yeralan ve Hükümet programımızda yeralan ilkelerin, kuralların ve doğrultuların geçerliliğini, gerçekçiliğini ve doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Bilindiği gibi, bizim Parti Programımızın Uluslararasıındaki ilişkilerle ilgili bölümünde yeralan ve önemli kurallardan, temel kurallardan biri özellikle bölge ülkeleriyle ve gelişme sürecindeki ülkelerle yakın ilişkilere, birliğine ve dayanışmaya özen gösterilmesidir, önem verilmesidir. Hükümetimiz bu kurala Uluslararası ilişkilerinde öncelikle uymaya özen göstermiştir. Aslında Partimizin yeni Programında açık ve kesin biçimde yeralan bu kural, Devletimizin ve Partimizin kurucusu olan Atatürk'ün Uluslararası ilişkilerinde uyduğu bir temel kuraldır. Hükümetimiz döneminde o temel kural yeniden canlılık kazanmış, yeniden yaşama aktarılmıştır. Bunun sonucu olarak da, genel olarak bölge ülkeleriyle ilişkilerimizin hiçbir zaman bu 1,5 yıldaki kadar yaygınlaşmış ve güçlenmiş olmadığını kivançla söyleyebilirim.

YUNANİSTAN İLE İLİŞKİLERİMİZ

Bölge ülkelerinden yalnız Yunanistan ile aramızda henüz çözülememiş bazı sorunlar ve belli bir gerginlik sürmektedir. Fakat, o konuda bile gerginlik küçümsenemeyecek ölçüde azalmıştır ve sorunlarımızın çözümü yönünde adımlar atmaya başlanabilecek bir ortamda sanırım büyük ölçüde hazırlanmıştır. Tabî Yunanistan ile bazı sorunlarımız öylesine karmaşıktır ki, derine inerse bile öyle karmaşıktır ki, ve Yunanistan kamuoyunun bazı kesimleri bakımından öylesine bir psikolojik sorun haline gelmiştir ki, Yunan kamuoyunun bazı kesimleri bakımından bu sorunların hemen çözümü beklenemez. Kaldı ki, bu sorunların çözümü için yalnız bir tarafın somut adımlar atması da yetmez. Öbür tarafın da aynı şekilde somut adımlar atmaya hazır ve istekli olması gerekir. Bu koşullar ve güçlükler çerçevesinde öyle sanıyorum ki, aramızdaki sorunların çözümü yolunda da bazı adımlar atılabilecek noktaya, aşamaya gelmiş veya büyük ölçüde yaklaşmış durumdayız.

BÖLGE ÜLKELERİYLE EKONOMİK DAYANIŞMA

Bölge ülkeleriyle ilişkilerimizi bu birbuçuk yıllık dönemde geliştirirken, dış ekonomik ilişkilere ve ekonomik dayanışmaya büyük ağırlık verdik. Bölge ülkelerinden büyük çoğunluğuyla aramızda çok sağlam kültür bağları vardır, tarih bağları vardır, duygusal bağlar vardır. Özellikle son zamanlarda Türkiyenin izlediği politikayla ve Hükümetimizin daha da bilinçli ve ileri ölçüde izlediği politikayla bu ülkelerle ilişkilerimizde büyük gelişme olduğu için bu tarihin derinlerine inen bağlarımızda daha çok canlılık kazanmış olmaktadır. Bazı değerli arkadaşlarımızın haklı olarak belirttiği gibi, Uluslararası ilişkilerde ulusal yarar, karşılıklı ulusal yarar, ulusal çıkar hiç kuşkusuz çok büyük önem taşır. Bazen Uluslararası ilişkilerde tek unsur budur. Fakat özellikle çağımızda duygusal veya psikolojik diyebileceğimiz unsurların da bir ölçüde önem taşıdığı hâttâ giderek artan ölçüde önem taşıdığı kabul edilmek gerekir kanısındayım. Çünkü, çağımızda kamuoyunun Uluslararası ilişkilerdeki etkinliği, önemi giderek artmaktadır. Hâttâ, bizim uyguladığımız anlamda demokratik rejimi benimsememiş ülkelerden bile bir çoğunda kamuoyunun Uluslararası ilişkilerdeki önemi büyük ölçüde artmaktadır. Yine herhalde değerli arkadaşlarımin kabul

edebileceği gibi, giderek artan ölçüde dünyada Uluslararası ilişkiler artık sadece Devletten Devlete diplomatik temaslar yoluyla ele alınan ve yürütülen ilişkiler olmaktan çıkmaktadır. «Halktan halka» ilişkilerinde buna büyük katkısı olmaktadır. Dolayısıyla, bazı bölge ülkeleriyle aramızda tarihten gelen bağların sağladığı sağlam zemin, elverişli ortam bizim karşılıklı ulusal çıkar dengesine dayanan ilişkileri geliştirmemizi de büsbütün kolaylaştırmış olmaktadır. Bu anlayış içinde biz bölge ülkeleriyle Uluslararası ilişkilerimize, özellikle ekonomik ve ticari ilişkilere ve dayanışmaya büyük önem vermiş bulunuyoruz.

Bölgemizde S.S.C.B. dışındaki tüm ülkeler bizim gibi gelişme sürecindeki ülkeler sayılabilir. O nedenle, bu ülkelerle aramızda ekonomik işbirliğini ve dayanışmayı geliştirmek özellikle kolay hâttâ gerekli olmaktadır. Çünkü, gelişme süreci içindeki ülkeler arasında bugün belki her zamankinden daha çok çıkar birliği oluşmaktadır ve bu çıkar birliği evrenselleşmektedir. Dolayısıyla o ülkelerle, bölgemizdeki gelişme sürecindeki ülkelerle ekonomik işbirliğimizi ve dayanışmamızı geliştirmemize özellikle elverişli bir ortam vardır.

SOVYETLER BİRLİĞİ İLE ...

S.S.C.B. ile de ekonomik yapılarımızın birbirini tamamlayıcı yönleri çok belirgin olduğu için, ekonomik ilişkilerimizi geliştirmekte çok zorluk çekmedik. Yani, Sovyetler Birliği gelişmiş ülkeler arasında güçlü bir yer tuttuğu halde ve Türkiye gelişme sürecinde bir ülke olduğu halde iki ülkenin ekonomik yapılarının özellikleri, farklılıkları ve bu yapılardaki bazı karşılıklı unsurların birbirlerini tamamlayıcı nitelikleri olması o ülkeyle de, Sovyetler Birliğiyle de ekonomik işbirliğimizi geliştirmemizi kolaylaştırmaktadır. Bunu daha somutlaştırarak şöyle anlatabilirim. Bildiğiniz gibi, Sovyetler Birliği gelişme planlarında temel sanayilere, ağır sanayilere belli bir ağırlık vermiştir. Buna karşın, tüketim sanayilerini ikinci planda bırakmıştır ve bunu bir siyasal ve ekonomik tercih sonucu olarak yapmıştır. Buna karşılık Türkiye ise, özellikle İkinci Dünya Harbinden bu yana, 1950'lerden bu yana tüketim sanayileri dengesiz denebilecek ölçüde gelişmiştir. Hükümetimiz işbaşına gelinceye kadar tüketim sanayimizdeki temel sanayilere oranla bu dengesiz gelişmenin bir ciddi yapısal

aksaklık olarak görünmesine karşın, biz bazı bölge ülkeleriyle, o arada özellikle Sovyetler Birliğiyle son birbuçuk yılda geliştirdiğimiz yeni ekonomik ilişkilerle ekonomimizin bu yapısal aksaklıklarını, dengesizliğini bile bir ölçüde olsun yarara döndürme olanağını bulabildik. Çünkü, Sovyetler Birliğinde tüketim olanakları ve eğilimleri arttığı ölçüde tüketim mallarını dıştan alma gereksinmesi de belirginleşmektedir. Gerek coğrafi yakınlık bakımından gerek dış ödeme kolaylıkları bakımından Sovyetler Birliğinin bu giderek artan istemlerini bizim tüketim sanayimizden karşılama olanaklarımız da giderek genişlemektedir. O kadar ki, son zamanlarda üzerinde ilke anlaşmasına vardığımız ve ekonomik işbirliği konusu olacak bazı projeler kısmen Sovyetler Birliğinin iç pazarındaki tüketim gereksinmesini daha ileri ölçüde karşılamayı amaçlamaktadır.

Ayrıca, yine Sovyetler Birliğine hemen hemen her türlü tarım ürünleri satışı bakımından da çok geniş olanaklarımız vardır. Öte yandan Sovyetler Birliğinden bizim alabileceğimiz pek çok yatırım malları ve ara malları bulunmaktadır. Bazı alanlarda Sovyetler Birliğinden teknoloji alma olanağımız bulunmaktadır. Bu nedenlerle aramızdaki gelişmişlik düzeyi farkına karşın Sovyetler Birliği ile ticari ve ekonomik ilişkilerimizde de, özellikle Hükümetimiz döneminde küçümsenemeyecek artışlar yer almıştır.

Bu arada dünyadaki, giderek yoğunlaşan petrol bunalımı döneminde Sovyetler Birliği'nden yılda üç milyon ton petrol sağlama olanağını, hükümetimiz döneminde elde etmiş bulunuyoruz. Bunun bir milyon altıyüz bin tonunun bağlantısı da şimdiden yapılmış bulunmaktadır ve bunun bizim için ödeme bakımından bazı kolaylıklar içerdiğini de söyleyebilecek durumdayız. Bugün kendi gereksinmesinin bir bölümünü dışardan karşılamak durumunda olan bir ülkenin, o arada Sovyetler Birliği'nin, bir başka

ülkeye bu boyutta petrol vermeyi üstlenmesi inandırıcı bir dostluk kanıtıdır, değerli bir dostluk jestidir. Bunu da önemle belirtmek isterim.

Ayrıca Sovyetler Birliği ile ekonomik ilişkilerimizin bir özelliği, bir geleneksel özelliği, Cumhuriyetin ilk yıllarından süregelen bir özelliği şudur : Sovyetler Birliği Türkiye'de her zaman temel endüstrilerin kurulmasına ve altyapıların gelişmesine katkıda bulunmaya hazır olduğunu

belirtmiştir. Bu anlayış içinde biz, enerji ve sulama tesisleri konusunda da, gerek temel sanayiler konusunda gerek sulama tesisleri konusunda da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile işbirliğimizde önemli gelişme olanakları sağlamış bulunuyoruz. Hatta önümüzdeki aylarda bunlara yeni ve önemli bazı projeler eklenmesi üzerinde de görüşmeye başlamış bulunuyoruz.

Ayrıca yine komşumuz Sovyetler Birliği ile geçen yaz başlarında yaptığımız görüşmelerde herhangi bir güçlkle karşılaşmaksızın iki ülke arasındaki kıta sahanlığı sorununu çözebilmiş olmamız da öyle inanıyorum ki, iki ülke arasında, rejim farklarına karşın, üyesi buldukları bağlaşma, (**ittifak**) sistemleri ayrılığına karşın, oluşan karşılıklı güven ortamının çok inandırıcı bir kanıtıdır. Hemen her ülke bir başka ülkeyle kıta sahanlığı sorununu çözebilmek için yıllarca uğraşmak zorunda kalırken, bizim Sovyetler Birliğiyle aramızda Karadeniz Kıta Sahanlığı sorununu birkaç günlük teknik görüşmeler sonunda çözebilmiş ve Moskova'ya gittiğimizde siyasal alanda da sonuca bağliıyabilmiş olmamız öyle sanıyorum ki, bölgesel ilişkilerimizi ve Sovyetler Birliğiyle ilişkilerimizi geliştirmek bakımından önemli bir sonuçtur.

KOMŞUMUZ IRAK İLE İLİŞKİLERİMİZ

Diğer bölge ülkeleriyle aramızdaki gelişmelerde de genellikle çok ileri aşamalar yapılmıştır. Örneğin, Hükümetimiz kurulduğunda, hatırlarsınız, komşumuz Irak'la ekonomik ilişkilerimiz hemen hemen bir durma noktasına varmıştı ve birkaç ay da öyle kalmıştı. Bunda önemli bir etken, bizden önceki hükümetin parasını nakit olarak hemen ödeme koşuluyla Irak'tan aldığı petrolün borcunu uzun süre ödememiş olması, daha sonra bu biriken borçlar belli taksitlere bağlandığı halde o taksitleri de zamanında ödememiş olmasıydı. Bu yüzden ilişkilerimize anlaşılabilir bir güven-sizlik girmişti. Fakat, geçen yıl ortalarında bildiğiniz gibi, Irak ile yalnız ekonomik ilişkilerimizde değil her alandaki ilişkilerimizde çok büyük bir canlanma dönemine girdik ve büyük gelişmeler sağladık.

Biz Hükümete geldiğimizde aylarca Irak'tan petrol alamaz durumda kaldık. Ayrıca o kadar büyük masraflarla kurulan ve bakımı için de

Türkiye'nin omuzlarına büyük yükler yükleyen, Irak'tan Türkiye'ye gelen ve Akdeniz'e ulaşan boru hattı, uzun süre hiç kullanılmaz durumda kalmıştı. Biz bir yandan Irak'tan yeniden petrol akımı sağladık, bir yandan da boru hattını yine devreye soktuk.

Ayrıca, bu yılın ilk aylarında bildiğiniz gibi, Türkiye olağanüstü boyutlara varan bir dış ödeme zorluğuyla karşı karşıya kaldı. Bunun üstünde petrol alımı zorluğuyla karşılaştı. Bu dönem dünyada bağlantısız petrol piyasasında çok yüksek fiyatlarla, alabildiğine yükselen fiyatlarla petrol satma olanağının bulunduğu bir dönemdi. Ona rağmen bizim en sıkışık dönemimizde yaptığımız bir başvuruyu dostumuz Irak kabul etti ve bir süre için ödeme beklemeksizin bize petrol göndermeyi kabul etti ve gönderdi. Biz de şükranla ve kıvançla belirtebilecek durumdayız ki, günü geldiğinde, verdiğimiz sözün günü geldiğinde o biriken borçlarımızı Irak'a ödeme olanağını bulduk böylece aramızda yeniden canlandırdığımız karşılıklı güven ortamını daha da geliştirmiş olduk.

Ayrıca, komşumuz Irak ile ekonomik işbirliğine ağırlık vermeyi, bazı projeleri ortaklaşa ve hâttâ üçlü işbirliğiyle teknolojide ileri gitmiş bazı ülkelerle üçlü işbirliği anlayışı içinde ele almayı ilke olarak kararlaştırdık.

YAKIN DOSTUMUZ LİBYA VE İRAN ...

Öte yandan, yakın dostumuz Libya ile ilişkilerimizde Hükümetimiz görev başına geldikten sonra çok büyük bir canlanma oldu. Hâttâ son Libya ziyaretimizde, bu iki dost ve kardeş ülkenin gelişme çabalarını bir anlamda birlikte planlama anlamına gelebilecek bazı işbirliği anlaşmaları da imzaladık. Daha da sevindiricisi, bu yeni imzaladığımız anlaşmalar kâğıt üzerinde kalmadı, bunlardan bir çoğu şimdiden işlemeye, uygulanmaya başladı. O arada sevinerek belirtebilirim ki, Libya ile son gezimde yaptığımız savunma sanayii konusundaki işbirliği anlaşmasında da somut sonuçlar şimdiden alınmaya başladı. Ayrıca, Libya'dan petrol konusunda her zaman anlayış görmekteyiz.

Öte yandan, İran ile ilişkilerimizi ve işbirliğimizi sıkılaştırma yolunda bazı adımlar atılmaya başlanırken bildiğiniz gibi, İran'daki olaylar oldu, İran'da rejim değişikliği oldu ve İran'daki bu olaylar ve rejim değişikliği

sırasında Türkiye bu komşu ve dost ülkeye beslediği iyi niyetin çok inandırıcı kanıtlarını verme olanağını buldu ve Türkiye ile İran arasında bizim görüşümüze göre yakın ekonomik işbirliği ve dayanışma için çok elverişli bir ortam oluştu. Son günlerde gazetelerden izlemiştinizdir, Dışişleri Bakanımızın son İran gezisi sırasında bu ortam şimdiden küçümsenemeyecek ölçüde değerlendirilmeye başladı. O arada da şükranla belirtmek isterim ki, son ayların gelişmeleri nedeniyle İran'da petrol üretimi dünya için sorun yaratacak ölçüde azaldığı halde, bu yıl için İran bize 500 bin ton ham petrol, 200 bin ton fuel-oil vermeyi kabul etti, bunun bağlantısı yapıldı. Ayrıca, Dışişleri Bakanımızın ziyaretinden sonra ham petrol alımına 300 bin ton daha eklenmesi kararlaştırıldı, böylelikle bu yıl içinde İran'dan alacağımız ham petrolün 800 bin ton gibi küçümsenemeyecek bir miktara vardığını söyleyebilecek durumdayız. Spot alımlar piyasasının başını alıp gittiği bir dönemde bu tür bağlantıları yapabilmenin önemini herhalde değerli arkadaşlarım takdir buyururlar.

DİĞER ARAP VE İSLÂM ÜLKELERİ İLE ...

Öte yandan, bütün Arap ve İslâm ülkeleriyle ilişkilerimiz de gözle görülür elle tutulur canlılık belirtileri, gelişme belirtileri görülmektedir. Suudi Arabistan ile ilişkilerimiz çok sıkılaştı ve bildiğiniz gibi, Suudi Arabistan Türkiye'ye uygun koşullu bir kredi vermeyi kabul etti, bunun üstüne bazı yeni olanakların da sağlanabileceğini umuyoruz. Şimdiye kadar hemen hiç ilişkimiz bulunmamış olan Birleşik Arap Emirlikleriyle yakın ilişki içine girdik, burada bir büyükelçilik açtık ve gerek petrol gerek sinmemiz gerek ekonomik işbirliği bakımından hem Suudi Arabistan'la hem Arap Emirlikleriyle, ayrıca dostumuz Kuveyt ile artan ilişkilerimizin de gittikçe geniş olanaklar sağlayacağını ve bölgesel işbirliğinin ve dayanışmanın sonucunu ve sevindirici kanıtlarını, belirtilerini oluşturacağını umuyorum.

Ayrıca, dostumuz Ürdün ile ilişkilerimizde komşumuz ve dostumuz Suriye ile ilişkilerimizde ve ekonomik işbirliğimizde birazdan rakamlarla da belirleyeceğim gibi çok büyük gelişmeler oldu. Bu arada aramızda sıkı tarihsel, kültürel ve duygusal bağlar bulunan Cezayir ile Tunus ile Fas ile ilişkilerimizi yeniden canlandırma dönemine girdik, bu ülkelerle de

her alanda ve orada özellikle ekonomik alanda işbirliğimizi daha ileri boyutlara vardırabilmek için somut atılımlar aşamasına ulaştık. Bununla da kalmadık, Hükümetimiz döneminde Türkiye ilk kez Afrika'ya açılmaya başladı. Hem kurtuluş hareketlerine daha etkin biçimde destek olarak, hem de ticari ve ekonomik işbirliği olanaklarını araştırma yoluyla Türkiye ilk kez Afrika'ya, yani Afrika'nın Akdeniz ülkeleri dışında kalan ülkelere de geniş bir açılma dönemine girdi. Bu arada bazı teknik ve ticari heyetlerimiz birçok Afrika ülkelerini dolaştılar küçümsenemeyecek olanaklar bulunduğunu saptadılar. O arada bir petrol üreticisi ülke olan Nijerya ile petrolü de içermek üzere geniş kapsamlı ekonomik ve ticari ilişkiler ve işbirliği oluşturabilecek noktaya varmış bulunuyoruz.

BALKAN VE BAZI DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ İLE ...

Yine bölge ülkeleriyle ilişkilere önem veren politika doğrultumuzda Balkan ülkeleriyle ve bazı Doğu Avrupa ülkeleriyle ticari ilişkilerimizde ve ekonomik işbirliğimizde önemli gelişmeler oldu. Bu sıkışık dönemde, dünya petrol bunalımı döneminde, fuel-oil ve mazot konusunda Romanya'dan büyük yakınlık gördük. Ayrıca komşumuz Bulgaristan bir petrol üreticisi ülke olmadığı halde son haftalarda yaptığımız görüşmeler sonucunda bize ayda 20 bin ton motorin vermeyi kabul etti.

Balkanlar'daki ve Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelerle ve Sovyetler Birliği ile ve İslâm ve Arap ülkeleriyle ilişkilerimizdeki ve çok yönlü işbirliğimizdeki bu gelişmeleri sağlarken biribirimizin içişlerine doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir biçimde karışmama ilkesine karşılıklı büyük özen gösterdik ve bu özen gösterildiği sürece rejim ayrılıklarının veya bağlaşma (ittifak) ayrılıklarının, işbirliğine bir engel oluşturamıyacağını birlikte kanıtlamış olduk.

Ayrıca son aylarda Uzak Doğu ve Güney Doğu Asya ülkeleriyle ilişkilerimize de yeni bir canlılık getirmek üzere girişimlerde bulunmaya başladık. Bütün bu girişimlerimizin, özellikle bölge ülkeleriyle ilgili olarak yaptığımız bu girişimlerin sonucu olarak Türkiye son birbuçuk yıl içinde dış pazar sorununu büyük ölçüde çözmüş bulunmaktadır. Hem de dünyada pazar sorununun giderek artan güçlüklerle karşılaştığı bir dönemde Türkiye'nin kendi bölgesinde dış pazar sorununu büyük ölçüde aşabilmiş

olması, sanırım, küçümsenemeyecek bir başarıdır. Nitekim büyük ölçüde bölge ülkeleriyle ilişkilerimizi geliştirmemiz sayesinde Türkiye geçen yılın büyük ekonomik darboğazlarına karşın dışsatım gelirlerini, bildiğiniz gibi, yüzde otuzun üstünde arttırma olanağını bulmuştur.

TÜRKİYE İÇİN SORUN PAZAR DEĞİL, ÜRETİMDİR

Artık Türkiye için dış ekonomik ilişkiler ve dış ödemeler dengesi bakımından bir pazar sorunundan pek söz edilemeyecek bir aşamaya varmış bulunuyoruz. Bu sanırım küçümsenemeyecek bir aşamadır. Sorunumuz artık pazar sorunu değildir, üretim sorunudur. Birçok tarımsal ürünlerimizi ve birçok sanayi ürünlerimizi üretebildiğimiz kadar sunabilecek ölçüde dış pazar olanağını son birbuçuk yıllık girişimlerimizde elde etmiş bulunuyoruz.

Eğer sağladığımız son döviz olanaklarıyla, kredi olanaklarıyla bu yıl umduğumuz gibi üretim darboğazını da bir ölçüde aşabilirsek, sağladığımız yeni dış pazar olanaklarıyla Türkiye'nin dışsatımında yeni atılımlar da yapabileceğimize kesinlikle inanıyorum.

Özellikle katlı kur sistemiyle yeni saptanan kurlar, bizim sağladığımız bu dış pazarlara daha büyük ölçüde açılmamızı pek çok alanda kolaylaştıracaktır. Özellikle Sanayi ürünleri alanında ve şimdiye dek maalesef dışsatımımızda önemli bir yer tutmayan yaş meyva ve sebze alanında dışsatım olanaklarımızı ve döviz geliri sağlama olanaklarımızı büyük ölçüde arttıracaktır. Böylelikle başta Ege gibi, Akdeniz gibi uzun mevsimli bölgelerimiz olmak üzere, Türkiye'nin hemen her yerinde yetişen ve bazıları dünyanın belki en güzel sebzeleri ve meyvaları olan sebzelerimizi ve meyvalarımızı da yeni saptadığımız kurların sağladığı olanaklarla, yani 1 dolar 47 lira 10 kuruş karşılığında büyük ölçüde satabileceğimize inanıyorum. Bu dışsatımı yaş meyva ve sebze dışsatımını uçakla yapmak üzere gereken hazırlıkların da son aşamasına varmış durumdayız. Daha geçen yıldan meyva dışsatımı yoluyla küçümsenemeyecek miktarda, bir çok sanayi ürünlerimizden sağladığımızın çok üstünde, döviz geliri sağlamaya başlamış bulunuyoruz. Ayrıca üzerinde bir yıldır ısrarla durduğumuz bir alanda, yani bölge ülkelerine, hatta Afrika ülkelerine mühendislik ve müteahhitlik hizmetlerini sunma bakımından, gerek özel sektör yoluyla, gerek kamu

hizmetleri yoluyla bu hizmetleri sunma ve hem o dost ülkelerin gelişmesine katkıda bulunurken, hem de Türkiye'ye döviz sağlama, işsiz yurttaşlarımıza iş olanakları açma bakımından da küçümsenemeyecek atılımlar yaptık. Bunlardan bazılarının sonuçlarını şimdiden alıyoruz. Bazılarının sonuçlarını da önümüzdeki aylarda daha somut olarak alabilecek noktaya gelmiş durumdayız.

Hükümetimiz döneminde yapılmaya başlanan bir başka atılım uluslararası ulaşım konusundadır. Türkiye tarihte bir kez daha çok önemli bir transit ülkesi durumuna gelmiştir. Fakat bu duruma gelmiş olmanın olanaklarını yeterince değerlendirememiştir son yıllarda ve yapay olarak, suni olarak Avrupa ile Ortadoğu arasındaki transit yolu başka yönlere kaçmaya başlamıştır.

Türkiye gibi haritaya bakıldığında Avrupa ile Ortadoğu arasında, Avrupa ile Asya arasında bir köprü konumu taşıdığı açıkça görülen bir ülkenin, uluslararası ticaretin çok arttığı bu dönemde transit ülkesi olma olanağını gereği gibi değerlendiremeyiş, bu olanağı gitgide elinden kaçırması çok acıydı. Biz, bazı bölge ülkeleriyle bu konuda da temaslara ve işbirliğine başladık. Özellikle bu konuda aramızda çok sıkı bir çıkar birliği bulunan Bulgaristan'la konuyu ayrıntılarıyla ele almış bulunuyoruz. Şimdiden şunu sevinerek söyleyebilecek durumdayım ki, Türkiye kısa sürede yalnız kara taşıtlarının Trakya'dan gelip Ortadoğuya gitmesi anlamında bir transit ülkesi olma durumundan çıkacaktır. Aynı zamanda bir uluslararası transit ülkesi olarak Karadeniz limanlarını da çok büyük ölçüde değerlendirebilecektir. Bununla ilgili olarak da görüşmelerimiz çok olumlu bir aşamaya varmıştır.

Bağlantısız ülkelerle aramızdaki yakınlaşma, dış ekonomik ilişkilerdeki bu çok yönlü dışa açılışımızla kendiliğinden ve doğal olarak sağlıklı bir gelişme içine girmiştir. Bazı değerli arkadaşlarımız bu bağlantısızlarla biçimsel ilişkilerimizin ilk adımda umulan noktaya varamamış olmasını bir eleştiri konusu yaptılar. Tabii haklarıdır bunu eleştirmek... Ama takdir buyururlar ki, esasen bağlantısızlarla ilişkinin biçimsel yönü açısından aşılması söz konusu olmayan bazı sınırlar vardır. Çünkü adı üstünde söz konusu devletler bağlantısızdır, biz ise bir bağlaşmanın, ittifakın

üyesiyiz. Tabii o sınırları gözönünde tutarak girişimlerde bulunduk, ama işin bu biçimsel yönü bence büyük önem taşımamaktadır. Bu ülkelerden birçoğuyla, genellikle yeterince gelişmemiş veya gelişme sürecindeki ülkelerden oluşan bu ülkelerden birçoğuyla ekonomik işbirliğimizin, dayanışmamızın gelişmesi aramızda giderek artan ölçüde sağlam ve sağlıklı bağlar oluşturmaktadır; genel olarak dış ilişkilerimiz de bu ülkelerden birçoğuna her zamankinden daha çok güven vermektedir.

"KUZEY - GÜNEY DİYALOĞU" VE TÜRKİYE

Bilindiği gibi, bir süreden beri dünyada bir yeni ve hakça ekonomik düzen oluşturma çabaları başlamıştı. "Kuzey - Güney diyalogu" diye de adlandırılan ve büyük ölçüde Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde yürüyen bu arayışın içinde Türkiye'nin önemli bir yeri ve işlevi olabileceği halde, Hükümetimiz göreve gelinceye kadar bu Kuzey - Güney diyaloguna, yani gelişmiş veya gelişme sürecindeki ülkelerin yeni bir dünya ekonomik düzeni aramak üzere açtıkları diyaloga Türkiye büyük ölçüde seyirci kalmıştı, hiçbir katkıda bulunma yoluna girmemişti. Oysa Hükümetimiz görev başına gelir gelmez Türkiye'nin bu konudaki ağırlığını, etkinliğini duyurmaya başladık ve Kuzey - Güney diyalogunda, yeni ve hakça bir ekonomik dünya düzeni arayışında artık Türkiye görüşü aranır, sözü düşüncesi ağırlık taşır bir ülke durumuna gelmiştir. Türkiye bu arayışa kendi katkısını yaparken kendine özgü bir yaklaşımı da, Parti Programımıza ve Hükümet Programına uygun biçimde getirmiştir. Yani, **"bu diyalogun gerçeklik kazanabilmesi, somut ve hakça sonuçlar verebilmesi için, önce gelişme sürecindeki veya az gelişmiş ülkeler kendi aralarında bölgesel gruplar halinde sıkı bir işbirliği ve dayanışma sürecine girebilmelidirler; ancak oradan alacakları, öyle bir işbirliğinden ve dayanışmadan alacakları güçle ve hızla bu diyalogda belli bir ağırlık edinebilirler"** demiştik. Bu konudaki girişimlerimiz böyle bir yaklaşıma dayandığı için dünyada özellikle ilgi çekmektedir.

ULUSAL BAĞIMSIZLIK HAREKETLERİ VE BİZ

Ayrıca ulusal bağımsızlık hareketlerini daha açık ve inandırıcı biçimde destekleyişimiz de dünyada, özellikle bağlantısız ülkeler arasında Türkiye'nin saygınlığını giderek arttırmaktadır. Bu konuda dünyada Hükümetimiz

döneminde uyandırdığımız güvenirliliğin ve saygınlığın üzerinde durmaya değer bir yeni kanıtı da şudur : Bildiğiniz gibi, henüz çözüm aşamasına ulaşamamış bütün dünyanın ilgisini çeken bağımsızlık hareketlerinin başta gelenlerinden biri Namibia hareketidir. Birleşmiş Milletler çerçevesinde bunun için bir Namibia Konseyi kurulmuştur. Şimdi son haftalar içinde Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansında, UNCTAD'da, Birleşmiş Milletler çerçevesindeki Namibia Konseyini temsil etme görevi, bu Konsey tarafından Türkiye'ye verilmiştir, Türkiye'nin Birleşmiş Milletlerdeki baş temsilcisine verilmiştir. Bu da bu konuda, o arada Kuzey-Güney diyalogunda Türkiye'nin nasıl bir ağırlık kazandığını gösterir. Öte yandan, dünyadaki yine çok önemli bir bağımsızlık ve kurtuluş hareketi niteliğini taşıyan Filistin halkının mücadelesiyle ilgili olarak da Türkiye artık sadece sözde kalan davranışlar aşamasını geride bırakmıştır. Bu konudaki anlayışını ve yaklaşımını çok daha açık, kesin ve inandırıcı biçimde ortaya koyduğu gibi, Filistin Kurtuluş Örgütünün Türkiye'de bir büro açmasını da beklediğini söyleme noktasına varmıştır.

Yine bu tutarlı ve inandırıcı tutumuyla ve başta İslâm ve Arap ülkeleri olmak üzere bölge ülkeleriyle her türlü ilişkiye ve işbirliğine öncelik verici yaklaşımıyla Türkiye İslâm Konferanslarında da daha çok anlayış ve destek görmeye başlamıştır. Son İslâm Konferanslarında Kıbrıs konusunda yayınlanan kararlar bunun açık birer belirtisidir, kanıtıdır.

A.B.D. AMBARGOSUNUN KALKIŞI

Rejim ayrımı gözetmeksizin bölge ülkeleriyle ve bağlantısız ülkelerle ilişkilerimizi Programımıza uygun olarak böylesine yaygın biçimde ve böylesine hızla geliştirirken, bağlaşıklarımızla, yani müttefiklerimizle ilişkilerimizi de ihmal etmedik; tam tersine bu alanda da Hükümetimiz döneminde önemli ve olumlu gelişmeler sağlandı. Herhalde değerli arkadaşlarım kabul buyururlar ki, bu bağlaşıklarımızla ilişkilerimizi Hükümete geldiğimizde iyi bir noktada devralmamıştık. Tam tersine ilişkilerimizin bir hayli bozulduğu ülkeler vardı. Fakat bu ilişkiler Hükümetimiz döneminde giderek artan bir ölçüde düzelmeye başladı. Bunun en somut kanıtlarından biri bizden önce üç yıl yürürlükte kaldığı halde Amerika Birleşik Devletleri tarafından Türkiye'ye uygulanan savunma araçları ve gereçleri ambargosunun biz Hükümete geldikten birkaç ay sonra kalkmış olmasıdır.

Dün konuşan değerli arkadaşlarımızdan bazıları Amerika'nın ambargonun kaldırılmasıyla Kıbrıs sorunu çözümü arasında bağlantı kurmaktan vazgeçmediğini söylediler, bu doğrudur. Fakat Amerika'yı bundan vazgeçirmek herhalde arkadaşlarımız da kabul ederler ki, bizim için kolay değildir, tek başına bizim elimizde değildir, hatta Amerikan yönetiminin de elinde olmayabilir. Çünkü, Amerikan dış politikasıyla iç politikası biribirine içiçedir. Bunun aldatıcı yönleri olabilir bazı arkadaşlarımızın değindiği gibi, yani sırf lobilerin etkisi dolayısıyla Amerika bu ambargoyu sürdürmemiş olabilir. Yönetimlerin bir bilinçli kasti da bulunmuş olabilir. **(Bunu dün bazı arkadaşlarımızın değindiği bir varsayım olarak belirtiyorum)**, ama herhalde arkadaşlarımız gerçekçi olarak kabul ederler ki, öyle bir kasıt olmasa bile Amerikan iç ve dış politikasının karmaşıklığı içiçeliği nedeniyle genel olarak Amerika ile ilişkilerimizde bazı sorunlarla her zaman karşılaşacağız. Bizim Hükümetimiz döneminde bu sorunlar ve güçlükler ancak göreceli olarak hafifletilmiştir. Türkiye Amerika'da bir lobi olmadığı halde Amerikan kamuoyuna ve Kongresine kendi sorunlarını bir ölçüde olsun daha iyi anlatabilir ve kabul ettirebilir duruma gelmiştir. Buna karşılık ambargonun kalkışıyla ilgili karar Kongreden çıkarken hazırlanan ve kabul edilen metin bizim beğendiğimiz, istediğimiz bir metin olmamıştır. Daha önce bu konuda Amerika'ya görüşlerimizi bildirdiğimiz gibi, karar metni çıktıktan sonra da bu konudaki kaygılarımızı bütün açıklığıyla belirttik; dün bu konuyu eleştiren arkadaşlarımızın burada söyledikleri kadar belki daha açık olarak belirttik.

KIBRIS SORUNU

Burada bence önemli olan şudur: Türkiye Amerika'dan böyle bir istekte bulunurken **"ambargo işiyle veya bizim ikili ilişkilerimizle Kıbrıs sorununu biribirine karıştırmamalısınız"** derken, önce kendisi öyle bir yaklaşım içine girmek gerekirdi. Çünkü kendisi de aynı bağlantıyı kurduğu takdirde **"Amerika kuruyor madem, ben de kuruyorum"** dediği takdirde Türkiye'nin yaklaşımı bence yeteri kadar tutarlı ve inandırıcı olamazdı. Bunu daha muhalefetteyken de söylüyordum bildiğiniz gibi ve Partim içinden de hiçbir itiraz gelmemişti. Diyorum ki, **"Biz Hükümete geldiğimiz takdirde kendi yaklaşımımız, tutumumuz açısından iki konu arasındaki bağlantıyı koparacağız. İki sorunu biribiriyile bağlantılı olarak kabul**

etmiyeceğiz". Nitekim bu sözüme uygun bir tutum içine girdik. Bu yüzden Türkiye'de çok kaygı duyanlar oldu. Bizim saflık ettiğimizi, bizim çok riskli bir girişimde bulunduğumuzu düşünenler ve açıklayanlar oldu. Bunu kasıtlı olarak söyleyenler olduğu gibi, iyi niyetle bu kuşkuyu duydukları için söyleyenler de oldu. Ama birkaç ay sonra ortaya çıkan gelişmeler bizim bu kendi kendimizle tutarlı tutumumuzun aynı zamanda sonuç verici bir tutum olduğunu da gösterdi. Bu tutumumuzu nasıl uygulamaya geçirdik? Dedik ki, **"Biz Amerika ile ikili ilişkilerimizle Kıbrıs sorunu arasında bağlantı kurulmasını doğru bulmuyoruz. O arada Kıbrıs sorunu ile ambargo sorunu arasında bağlantı kurmuyoruz. Siz kendi zihninizde ve yaklaşımınızda bu bağlantıyı kurmayı sürdürseniz bile biz bunu koparıyoruz ve Amerika ile ilişkilerimiz konusunda bir gelişme beklemeden, ambargonun kalkmasını beklemeden Kıbrıs sorununun çözümü yolunda adımlar atılmasını destekliyoruz"**. Aslında bu adımları atmak Kıbrıs Türk toplumunun, Kıbrıs Türk Federe Devletinin yetkisiydi; fakat tabii Türkiye ile Kıbrıs Türk toplumu arasında çok sıkı bir dayanışma bulunduğu için, yarar bağları bulunduğu için; Türkiye iki unsur arasında bağlantıyı kabul ettiği sürece, yani ambargo ile Kıbrıs sorunu arasındaki bağlantıyı kabul ettiği sürece, Kıbrıs Türk Federe Devleti de Kıbrıs sorununun çözümünde somut adımlar atabilmekte belli bir zorluk çekiyordu. Biz bu bağlantıyı kendi yaklaşımımız açısından koparmakla aslında Kıbrıs Türk Federe Devletine de kendi iyiniyetini, yapıcılığını ortaya koyabilmesi bakımından geniş bir olanak, serbestlik ve esneklik sağlamış olduk. Ondan sonradır ki, Kıbrıs Türk Federe Devleti geçen yıl Nisan ayında Kıbrıs sorununun çözümü için bazı somut önerilerle ortaya çıktı. Kıbrıs Rumlarının ve bütün Yunanlıların dünya çapında açtıkları kampanya belli bir psikolojik etki gösterme aşamasına gelmeden önce Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri sayın Waldheim, bilindiği gibi dünya kamuoyu önünde Kıbrıs Türk Federe Devletinin bu önerilerini **"somut, geniş kapsamlı ve özlü"** olarak nitelendirmişti. Böylelikle artık Kıbrıs Türkleri veya Türkiye Kıbrıs sorununun çözümünü engelleyen bir tarafmış gibi görünmekten kurtuldu, engellenin ve gecikmenin sorumluluğu Kıbrıs Rum denetiminin üzerinde ve bir ölçüde de Yunanistan'ın üzerinde kalmış oldu ve Rum lobisinin, Rum ve Yunanistan kampanyasının, dünya kamuoyunu etkileme yolunda gösterdiği bütün çabalara karşın da yarattığımız bu olumlu izlenim büyük ölçüde devam etti.

Bir değerli arkadaşımız bundan kısa bir süre önce Lefkoşe'de Denктаş'la Kipriyanu'nun sayın Kurt Waldheim'le biraraya geldikleri toplantıda,

Kıbrıs Türk Federe Devletinin Nisan ayındaki önerilerinin esas alınmamış olunmasını bir geriye dönüş olarak yorumladı. Bence bu yorum doğru değildir, geçerli değildir. Arkadaşım izin verirse şunun için geçerli değildir : Çünkü Kıbrıs Türk Federe Devleti hiçbir zaman **"ille benim açıkladığım, sunduğum bu öneriler zemini üzerinde, bu öneriler çerçevesi içinde görüşmeler yapılmalıdır"** dememiştir. Tersine, uzun süredir Rum tarafı **"Türkler önerilerini getirsin, öyle görüşelim"** diyorlardı, onun üzerine Türk tarafı da **"buyrun işte beklediğiniz önerilerimizi getirdik"** dediler. Hemen arkasından şunu eklediler : **"İsterseniz bu öneriler üzerinde görüşmeye başlarız, isterseniz bu önerileri yok farzedersiniz, otururuz masa etrafına meseleleri görüşürüz"** dediler. Bunun için son aşamadaki toplumlararası görüşmeler yolunda atılan ilk adımın Nisan 1978'de açıklanan Kıbrıs Türk önerileri çerçevesi içinde başlamamış olması bir geriye dönüş değildir. Buna karşılık, o öneriler Kıbrıs sorununa çözüm arayışın yeni bir sürece girmesini sağlamıştır ve bunun etkileri, izleri birçok alanda kendini göstermiştir.

TESİSLER

Bu Kıbrıs sorununa ve son 10 maddelik anlaşmaya birazdan sırası geldiğinde ayrıca değineceğim. Önemli olan şu ki, biz bu yaklaşımımızla ambargo sorununu Kıbrıs sorunundan ayırdık, Türk - Amerikan ilişkilerini Kıbrıs sorunundan ayırdık, Amerika henüz büyük ölçüde ayıramadı. Ama artık bu ayıramayı, bu bağlantıyı sürdürüşün sorumluluğu herhalde Türkiye'nin üzerinde değildir. Sonuç ne oldu ? Bize, bazı çevrelerce, **"Siz Ambargo ile Kıbrıs sorununu birbirinden ayırırsanız ambargo kalkmaz"** dendi, fakat bizden önce üç yıl kaldırılamayan ambargo biz işbaşına geldikten birkaç ay sonra kaldırıldı. Bu da birkaç ay gibi kısa bir süre içinde bizim iyi niyetli ve tutarlı yaklaşımımızın doğruluğunu, geçerliğini kanıtlamış oldu. Ambargo kalkınca biz, ambargo konduğu için çalışmalarına ara verilmiş bulunan ortak savunma tesislerinden bir kısmının yeniden çalışmasına izin verdik. Geçici bir anlaşmayla ve yepyeni koşullarla, Türkiye'nin bu ortak tesisler üzerindeki denetim yetkisini büsbütün arttıran ve etkinleştiren koşullarla izin verdik ve bu koşulları da tek yanlı olarak kendimiz kararlaştırdık ve dünyaya açıkladık, uygulamaya koyduk. Amerika Birleşik Devletleri de bu koşullara uydu.

Bildiğiniz gibi aslında faaliyetine ara verilmiş olan tesislerden sadece ikisi ortak tesis olarak açıldı, ötekiler Türkiye'ye devredildi. Ayrıca bu yeniden çalışmasına izin verilen tesisler için koyduğumuz, kendi Hükümetimizin tek yanlı kararıyla koyduğumuz kurallar, koşullar daha önce faaliyetine ara verilmemiş olan İncirlik Tesisine de uygulanmaya başladı. Bu çok önemliydi. Çünkü, İncirlik Tesisini elektronik gözleme tesisi değil, daha çok bir harekât tesisi niteliğinde idi. Biz Türkiye'nin denetimini belirgin biçimde arttıran kuralları İncirlik tesisine de uygulamaya başladık ve bunun Türkiye açısından ve bölge güvenliği, barışı açısından çok olumlu sonuçları bölgemizde son aylarda yeralan olaylar sırasında görüldü. Türkiye'nin bu tesis üzerindeki denetim hakkını etkin biçimde kullanmağa ne kadar kararlı olduğu somut belirtilerle görüldü ve bu bölgemizde Türkiye'ye duyulan güveni büsbütün arttırdı. O aşamada da **"siz daha Amerika'nın Türkiye'ye yapacağı yardımın ne olacağını bilmeden bu tesislerin yeniden çalışmasına izin verdiniz, ihtiyatsızlık ettiniz"** diye eleştirenler oldu. Bu eleştirilerden bir kısmı hiç kuşkusuz iyiniyetli idi. Ama o konuda da biz kendi tutarlı ve iyiniyetli davranışımızın sonucunu kısa sürede ve büyük ölçüde aldık inancındayım.

Nitekim son zamanlarda bildiğiniz gibi Amerika'nın Türkiye'ye savunma ve destek yardımının ambargo öncesine göre iki katına çıkması ve bunun 50milyonluk bölümünün de hibe olarak yapılması prensip olarak kararlaştırıldı. Yani Amerikan yönetimi bu konuda siyasal karar aldı ve bu kararını kongrede de etkin biçimde savunmaya başladı. Şimdiden Kongrede de bunun bildiğiniz gibi sonuçları alınmaktadır.

SALT II VE U-2'LER

Salt II anlaşmasıyla ilgili olarak Amerika'nın bize yaptığı başvuruyu ve buna bizim yanıtımızı bütün açıklığıyla sizlere anlattım ve kamuoyuna sundum.

Bildiğiniz gibi, Amerika Birleşik Devletlerinden bize bu yönde istekler geldi. Salt II'nin, stratejik silahların sınırlandırılması ile ilgili ikinci anlaşmanın uygulanabilmesinde nükleer silâh denemelerinin karşılıklı denetiminin yaşamsal önem taşıdığını, Orta Asya'daki denemelerle ilgili olarak bu denetimi etkin biçimde yapabilmek için belli araçlarla donatılmış uçakların

Türkiye üzerinde uçuşlar yapmasına gerek duyulduğunu, bunun için bizden izin istediklerini bildirdiler. Biz, **"bu Türkiye ile Amerika arasındaki bir sorun değildir. Amerika Birleşik Devletleriyle Sovyetler Birliği arasında bir sorundur. Bu sorunu siz evvela kendi aranızda çözün"** dedik. "Eğer Türkiye'den Salt II'nin başarısına bir katkı bekleniyorsa, böyle bir katkının beklenildiğinde ve bizden beklenen katkının anlamında ve amacında anlaşmaya taraf olan iki büyük devletin bir anlayış birliği içinde olduğunu görelim, kararımızı ondan sonra veririz" dedik. Bir karar da açıklamadık. Buna önemle değinmek isterim, herhangi bir yanlış anlama olasılığına karşı, özellikle Senatoda Adalet Partisi tarafından yapılan bazı konuşmalar üzerine, bunu vurgulamak isterim. Biz, **"eğer Sovyetler Birliği ile aranızda bu konuda bir anlaşmaya varırsanız biz bu uçuşlara izin veriyoruz"** da demedik. "Ancak ondan sonra bu konuyu yetkili kurullarımızda görüşürüz" dedik. **"Milli Güvenlik Kurulumuzda görüşürüz, Hükümette görüşürüz"** dedik. **"Yasal bakımdan gerekirse Büyük Millet Meclisinde görüşürüz"** dedik. **"O gerekli olmasa bile ve yasal zorunluk olmasa bile, önemli bir ulusal sorun olduğu için Parlamentodaki başka gruplarla, parti gruplarıyla ve öteki gruplarla, görüşürüz ve ondan sonra kararımızı veririz"** dedik.

Bu arada şunu açık ve kesin olarak belirtmek isterim ki, Amerika bize böyle bir öneri ile geldiğinde henüz Türkiye'ye Batı'da kimin ne ölçüde yardım yapacağı veya yapıp yapmayacağı belli olmadığı halde, biz Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı bu başvuruyu, Türkiye'ye yönelttiği bu isteği, aramızda bir pazarlık konusu haline getirmeyi aklımızdan geçirmedik. Bunu hiçbir zaman aklımızdan geçirmeyeceğimizi de Amerikalı dostlarımıza söyledik. **"Çünkü"** dedik, **"bu bizim ikili ilişkilerimizi ilgilendiren bir sorun değildir. Bu bir dünya sorunudur. İnsanlığın geleceği ile ilgili bir sorundur. Buna bizden katkı bekliyorsanız şu koşullarla yapmayı düşünebiliriz. Ama ikili ilişkilerimizle ilgili olmadığı için bunu aramızdaki yardımlaşma ekonomik işbirliği, savunma işbirliği konusunda terazide kendi kefenimize koyacağımız bir ağırlık olarak değerlendirmeyiz, bunu aklımızdan geçirmeyiz"** dedik. **"Sizden de aynı şekilde davranmanızı bekliyoruz"** dedik. **"Türkiye'ye yapılacak yardımlar konusunda, Batı'dan gelebilecek yardımlar konusunda veya sizin Türkiye'ye yapacağınız yardımlar konusunda bunun bir pazarlık unsuru olarak değerlendirmeyeceğinizi umuyoruz; ikisi arasında bir bağ-**

lantı kurmamanızı bekliyoruz” dedik. Ve şunu sevinerek belirtecek durumdayım ki, Amerika da şu ana kadar bizim bu beklentimize uygun bir davranış izlediğinin somut kanıtlarını vermiştir.

Değerli arkadaşlarım,

Dün bazı konuşmacı arkadaşlarımız, bizim bu konuda Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri kendi aralarında bir amaç ve anlayış birliğine varınsınlar dememizi yadırgar göründüler. Başka herhangi türden bir sorunla ilgili olsaydı bu yadırganabilirdi. Ama aslında Salt süreci, dünya tarihinde, insanlık tarihinde ilk defa görülen bir süreçtir. Birbirinin birçok bakımlardan karşıtı olan iki ülke, insanlığın geleceğini tehdid eden nükleer silahların sınırlandırılması konusunda, hatta kendi müttefiklerini aşarak, bir ölçüde de kendi kamuoylarının hiç değilse bir bölümünü aşarak, bir önemli anlaşmaya varıyorlar. Bu dünyada yeni bir oluşum. Dolayısıyla dünyadaki eski geleneksel oluşumlarda uygulanan kurallardan, eski gelenekleşmiş oluşumlar karşısında takınılan tavırlardan daha değişik bir tavır takınmanın uygun olacağını düşündük; bu düşüncemi halâ koruyorum.

Bu belirgin sorunun ancak Salt II anlaşmasına taraf olan iki büyük devlet arasında bir anlayış birliğine bağlandıktan sonra Türkiye’de ele alınabileceğini, karar konusu olacağını söylememiz, Türkiye’nin iç işlerine başkalarını karıştırmak anlamına kesinlikle gelmez. **“Çünkü siz aranızda anlaşırsanız biz bunu yapmaya mecburuz veya yaparız”** demedik. **“Evvelâ anlaşılıyor musunuz, anlaşmıyor musunuz onu görelim, eğer anlaşıyorsanız o zaman kararımızı veririz”** dedik. Kim verecek kararı? Biz vereceğiz. Egemen bir devlet olarak Türkiye verecek. Onun Hükümeti verecek; Hukuken gerekiyorsa onun Büyük Millet Meclisi verecek. Bu bakımdan bizim egemenliğimize ve yetkilerimize bir müdahaleyi davet etmiş olmamız gibi bir durum kesinlikle söz konusu değildir.

Cumhuriyet Senatosunda Adalet Partisi adına son günlerde yapılan konuşmalarda ileri sürülen bir sav da tamamiyle yanlıştır. Biz bu konuda Sovyetler Birliğine **“sizin görüşünüz nedir?”**, diye de sormadık. Amerika bizim görüşümüzü sordu söyledik, bildiğiniz yanıtı verdik. Sovyetler Birliği ile ne yaptık? Bu konuda Amerika’lılara söylediğimizi, kendi kamuoyumuza ve dünya kamuoyuna söylediklerimizi, bilgi olarak Sovyetler Birliğine

de söyledik. **"Ne düşünüyorsunuz?"**, demedik. **"Bu konuda Amerikalılara ne yanıt vereceksiniz?"**, de demedik, böyle bir soru sormadık. Çünkü kanımızca böyle bir soruyu sormak bize düşen bir görev değildi. Amerika sordu mu, sormadı mı, onu da şu ana kadar bilmiyoruz ve **"sordunuz mu, sordunuzsa ne yanıt aldınız?"**, diye Amerika Birleşik Devletlerinden öğrenmek için bir girişimde bulunmak gereğini de duymuyoruz, çünkü bunu da kendi üstümüze bir görev saymıyoruz.

Sayın Işık'ın, genel görüşme açılsın mı, gündeme alınsın mı alınmasın mı konusu görüşülürken yaptığı konuşmada ve dünkü konuşmasında şu izlenimi edindim : Sayın Hasan Esat Işık, bizim bu yaklaşımımızı doğru bulmaz veya sakıncalı bulur tarzda bir ifade kullandılar. Oysa, ben bu konularda ve genellikle Uluslararası ilişkiler konusunda, savunma konuşunda hem görüşlerine hem bilgisine ve deneyimine büyük önem verdiğim Sayın Hasan Esat Işığın bu konuda herhangi bir tereddüdü olduğunu daha önce bilmiyordum. Oysa olsaydı bilmem gerekirdi. Çünkü her ne kadar bu U-2 konusunda, denetim uçuşları konusunda Amerika'nın bize baş vürması Sayın Hasan Esat Işığın Milli Savunma Bakanlığından ayrılışından sonraya rastlar isede, daha önce şöyle bir gelişme oldu; Ben neler olabileceğini sezerek, dünyada neler olabileceğini sezerek, Hükümete gelişimizden birkaç gün sonra, geçen yılbaşlarında, bizim davetimiz üzerine Amerikan Dışişleri Bakanı Vance Türkiye'ye geldiğinde daha genel bir çerçeve içinde bu sorunu masaya kendim getirdim. Önceden değerli arkadaşlarımla ilgili Bakan arkadaşlarımla, Sayın Dışişleri Bakanımızla, Sayın Milli Savunma Bakanımızla, Genel Kurmayımızla görüşerek, danışarak getirdim ve kendilerinin de hazır bulunduğu görüşmeler sırasında bunu ortaya koydum. **"Salt konusundaki gelişmeleri biz olumlu karşılıyoruz. Ama eğer bu konuda Türkiye'den ilerde bir katkı beklenecek ise o katkı konusunu da yapacağınız yeni anlaşmada ele almanız ve iki tarafın bunda bir anlayış birliği içinde bulunmaları iyi olur"** dedik. Amerikalı dostlarımızdan da **"şimdiye kadar bunu düşünmemiştik, üzerinde düşünelim"** yanıtını aldık ve son aylarda yapılan başvuruya kadar da bu konuda Amerika'dan bir görüş almadık. O nedenle söylüyorum ki bu konuda Sayın Işığın bir tereddüdü olduğunu bilseydim bunu daha geçen yıl başlarında öğrenme olanağını elde ederdim.

N A T O K O N U S U N D A

Şimdi Amerikayla ilişkilerimizden tekrar NATO konusuna dönmek isterim kısaca. Dediğim gibi Hükümetimiz bu birbuçuk yıllık dönemde yalnız rejimleri ve bağlaşımları ne olursa olsun, bölge ülkeleriyle Türkiye'nin ilişkilerini ve işbirliğini geliştirmekle kalmadı, aynı zamanda, kendi bağlaşıkları ile (müttefikleri ile) ve üyesi bulunduğu bağlaşma sistemiyle ilişkilerini de büyük ölçüde düzeltti ve geliştirdi. Bunun sonucu olarak yalnız NATO'da çok önemli ve etkin bir yer tutan Amerika Birleşik Devletleriyle ilişkilerimizde karşılıklı saygıya dayanan bir işbirliği daha somut biçimde gelişmeye başlamakla kalmadı, aynı zamanda Türkiye'nin NATO içindeki önemi daha ileri ölçüde söz konusu olmaya başladı. Öyle ki, yaklaşık bir yıldan beri Türkiye'nin ekonomik sorunları ve savunma sorunları da NATO'nun gündeminde ön planda yer alır hale geldi. Gerçi bu konuda NATO'nun, bir uluslararası kuruluş olarak, sorunlarımıza doğrudan çözüm getirebilmesini beklemek zordu, hatta büyük ölçüde olanaksızdı. Ama NATO'nun geçen Mayıs'ta Washington'da yüksek düzeyde yapılan toplantısından bu yana ve ondan önceki teknik çalışmalarından bu yana Türkiye'nin ekonomik sorunlarını ve savunma sorunlarını gündeminin en başlarında tutar hale gelmiş olmasının lehimize dolaylı bazı uluslararası etkileri oldu. Her halde son olarak OECD çerçevesinde oluşan Türkiye'ye yardım operasyonunun bu aşamaya gelmesinde NATO'nun bu ilgisinin de küçümsenemeyecek bir dolaylı etkisi oldu.

NATO ile ilişkilerimizde böyle bir düzelmeyi sağlarken Hükümet Programımızdan da, parti programımızdan da hiç bir ödün vermedik. Tam tersine, bir yandan NATO dışı ülkelerle programımız doğrultusunda ve bence Türkiye'nin yararına da dünya yararına da uygun biçimde ilişkilerimizi genişletir ve geliştirirken bir yandan da NATO içindeki sorunlarımızı çözmeye başladığımızda ve düzeltici adımlar atmaya başladığımızda tutumumuzu, niyetlerimizi açık açık belirttik. Dedik ki, "**biz artık NATO'daki üyeliğimizi ve ortak güvenliğe katkımızı, değişen dünya ve bölge koşullarına uygun biçimde ve kendi değişen ekonomik koşullarımıza uygun biçimde yeniden değerlendireceğiz. Bu değerlendirmeyi yaparken, dünyanın artık bir soğuk savaş döneminde değil, bir yumuşama döneminde olduğunu gözönünde tutacağız ve gözönünde tutmakla da kalmayacağız, Türkiye'nin**

jeopolitik durumunun, konumunun bize yüklediği sorumluluğu ve işlevleri değerlendirerek bu yumuşamaya kendi ulusal katkımızı da yapacağız"

Bunları Washington'daki NATO toplantısında açıkça söyledim. "Artık Türkiye üyesi bulunduğu NATO'nun kanat bölgesindeki bir sivri uç olarak hareket etmeyecektir. Dünya bloklaşmanın yumuşaması sürecine girmiştir, uluslararası ilişkilerde yumuşama sürecine girmiştir. Biz NATO üyeliğinin bize getirdiği işlevleri yerine getirirken aynı zamanda bölgemizdeki ve dünyadaki yumuşamaya da katkımızı yapacağız".

Son olarak Strazburg'ta yaptığım konuşmamda bu yaklaşımımızı daha açık seçik söyledim. Batılı dostlarımıza açıkça şunu belirttim: **"Sizler yumuşama süreci yolunda ilerlerken, Türkiye hem de çoğu İkinci Dünya Savaşından, Kore Savaşından kalmış silâhları omuzunda taşıyarak, elinde soğuk savaş yıllarının sancağını tutan bir sınır bekçisi durumunda bekleyemez"** dedim.

Hiç bir tutumumuzu saklamadık, hiç bir niyetimizi saklamadık. Bu yüzden de dünyada, bazı arkadaşlarımızın kaygı duyduğu gibi güç duruma düşmedik; tam tersine, Türkiye'nin saygınlığını arttırdık ve güvenirliliğini arttırdık. NATO içinde durumumuzun bundan birbuçuk yıl öncesine oranla kıyaslanamayacak kadar güçlü oluşu, Amerikayla ilişkilerimizin bundan birbuçuk yıl öncesine oranla kıyaslanamayacak kadar her alanda sağlıklı oluşu sanırım bunun somut kanıtlarıdır.

Biz Uluslararası ilişkilerdeki yumuşamaya kendi katkımızı yaparken aynı zamanda bu yumuşama sürecinin (detant sürecinin) niteliğini ve çerçevesini de gücümüzün yettiğince değiştirmeye başladık. Çünkü bir değerli arkadaşım, dün çok doğru birşey söyledi. "Bu uluslararası ilişkilerde yumuşama denen şey aslında Amerika Birleşik Devletleriyle Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerde bir yumuşama sürecidir. Dolayısıyla Avrupa çerçevesinde, hem de Türkiye'yi dışarda bırakmak üzere, Orta Doğu'yu dışarda bırakmak üzere, Avrupa çerçevesinde bir Doğu - Batı ilişkilerinin yumuşamasıdır", dedi. Çok doğrudur. Fakat biz, bu yumuşama sürecine kendi katkımızı yapmaya başlamakla yumuşamanın bu anlamda önce çerçevesini sonra içeriğini değiştirmeye başladık. Bu yönde son zamanlarda başka bazı somut adımlar atılmasına ilişkin düşüncelerimizi de açıklamaya

başladık. Örneğin, Strasburg'ta Avrupa Konseyinde yaptığım konuşmada açıkça şunu söyledim : **"Biz karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimi çalışmalarını destekliyoruz. MBFR denilen ve Orta Avrupa'da kuvvetlerin karşılıklı ve dengeli indirimini öngören çalışmaları destekliyoruz ama yeterli bulmuyoruz. Karşılıklı ve dengeli kuvvet indiriminin geçerlilik ve gerçeklik kazanabilmesi için daha geniş bir çerçeveye yayılması Avrupanın ve iki ittifak sisteminin tümünü kapsar duruma gelmesi gerekir"**.

Değerli arkadaşlarım,

Biz bir yandan NATO dışı ilişkilerimizi geliştirirken bir yandan da NATO'da kalmakla ve kalacağız demekle ne bir çelişkiye düşüyoruz ne de kendimizi veya başkalarını aldatıyoruz. Pek çok NATO devleti bizden yıllarca önce sosyalist ülkelerle o arada Varşova Paktı üyesi ülkelerle ilişkilerini hatta işbirliklerini geliştirmeye başlamıştır. Teknik alanda, ekonomik alanda, uzay çalışmalarında geliştirmeye başlamıştır. Uzayda neredeyse birlikte çalışmaya başlamışlardır ki bu çalışmalar insanlığın geleceğini ilgilendiriyor; dünyanın geleceğini ilgilendiriyor.

Hepsi bir araya gelerek, (uluslararası kuruluşları bir yana bıraktığımız takdirde ve ticari bankalardan yardımları bir yana bıraktığımız takdirde) ve Batılı olmayan bazı ülkelerin de katkısı ile bize 900 küsur milyon dolarlık ortaklaşa bir kredi yardımı paketi oluşturan Batı ülkelerinden bazıları, bu miktarın çok daha fazlasını kredi olarak tek tek bazı Varşova Paktı üyesi ülkelere sağlamaktadırlar. O nedenle hiç birinin bizi bu konuda eleştirmeye **"ikili oynuyorsunuz, çelişkili davranıyorsunuz"** demeye hakları yoktur. Gerçi bunu diyen bazı gözlemciler, yazarlar vardır ama ben hiç bir sorumluluğunu bilen Batı Devlet adamından Türkiye'ye bu yönde bir eleştiri veya tariz yöneltildiğini görmedim. Çünkü, böyle bir eleştiri veya tarizin çok haksız olacağını o devletlerce izlenegelen tutum bakımından bir çelişki olacağını elbette bu sorumlu devlet adamları bilmektedirler. Bizden önceki hükümetler döneminde ve özellikle birbuçuk yıldır bizim hükümetimiz döneminde, bir kısmı Varşova Paktı üyesi olan sosyalist ülkelerle ekonomik, teknik işbirliğimizi geliştirme yolunda biz bu kadar adım atmışken, hâlâ birçok Batılı NATO üyesi devletin bu bakımdan bir hayli gerisindeyiz. Aynı şekilde bizim İslâm ülkelerine, Arap ülkelerine

açılışımıza karşı bu konuda yöneltilebilecek eleştiriler de son derece haksız olur. Bu eleştiriye yönelten yabancı basın organları vardır gerçi biliyorum. Hatta açığa vurmasalar bile içlerinde bundan tedirgin olabilecek devlet adamları, siyaset adamları da bulunabilir batıda. Ama, hiçbirinin bu konuda bize söz söylemeye hakkı yoktur. Çünkü, o kadar derin tarihsel ve kültürel bağlarımız bulunan İslâm ve Arap ülkeleriyle son birbuçuk yıllık çabamızdan sonra geliştirmiş olduğumuz ekonomik işbirliğinin düzeyi bile halâ bugün bazı Batı devletlerinin o ülkelerle yıllar boyu geliştirmiş oldukları ekonomik ve teknik işbirliğinin çok gerisinde kalmaktadır. Bu nedenle de ne Türk Hükümetinin ve Devletinin bir çelişkiye düştüğünden, bir tutarsızlığa düştüğünden söz edilebilir, ne de herhangi bir Batılı müttefikimiz veya dostumuz bu konuda Türkiye'ye bir eleştiri veya bir kuşku yöneltme hakkına sahip olabilir.

1974 KIBRIS OLAYI İLE DEĞİŞEN BAKIŞ ...

O hakka sahip olmasalar da bu kuşkuyu duymuyorlar mı ? Elbette duyuyorlar. Çoğu duyuyor. Ama bu kuşkuyu duyarken bile inanıyorum ki haksızlık ettiklerini biliyorlardır. Kuşku duymaları da doğaldır çünkü şunu ötedenberi seziyorum; 1974 teki hükümet görevimizde de sezdim, son aşamada da seziyorum ki, bazı Batılı devletler veya çevreler Türkiye'yi Orta - Doğu'dan ayırarak bu bölgeyle ilişkilerini sürdürülebilmeyi tercih ederler. Türkiye ile ayrı öteki Orta - Doğu ülkeleriyle ayrı ilişkiler kurmayı tercih edebilirler. Türkiye'nin bu bölgede bir ölçünün ötesinde etkinlik kazanmasını istemiyebilirler. 1974 Kıbrıs olayından sonra Batısıyla, Doğusuyla, Kuzeyiyle Güneyiyle dünyanın Türkiye'ye bakışı çok değişmiştir arkadaşlarım.

Türkiye'nin dünyadaki önemi çok başka türlü değerlendirilmeye başlanmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye'ye yalnız yıllarca savunma araçları ve gereçleri ambargosu uygulanmamıştır. Adı konmamış olmakla birlikte ekonomik ambargolar da uygulanmıştır. Bunlar çağımızın gerçekleri, bunu kimseye kızarak söylemiyorum. Yalnız Türkiye değil, bu bölgede böylesine kritik bir dünyada bütün çıkarları çelişen güçlerin böylesine yaşamsal önem verdikleri bir bölgede bölge dışı ülkeler herhangi bir bölge ülkesinin bir ölçüden daha çok önem ve etkinlik kazanmasını kolay kolay içlerine sindiremezler.

ÇAĞIMIZIN BİR GERÇEĞİ BU

Bunu çağımızın bir gerçeği olarak değerlendirmeliyiz. Aslında bölgemiz sorunlarının bütün girişimlere karşın gitgide çözümü kolaylaşacak yerde çözümü zorlaşır duruma gelmesinin de nedeni bölge dışı ülkelerin bölgemizle böylesine yakından ilgilenmeleri hâttâ bölgemize böylesine karışma eğilimi içinde bulunmalarıdır. Çünkü, bölgemizin sorunları zaten karmaşık sorunlar. Sırf bölge ülkeleri karşı karşıya kalmış olsalar bile karmaşık ve zor sorunlar. Bir de bölge dışı Devletler bu sorunlara karıştırlar mı tabîî hepsi kendi çıkar hesaplarıyla ve kendi sorunlarıyla birlikte işin içine girmiş oluyor ve sorunlar büsbütün çözümü zor duruma geliyor. Oysa aslında yalnız bölge ülkeleri için değil, bütün dünya için en sağlıklı yaklaşım bölge ülkelerinin kendi aralarında bölge sorunlarına çözüm arama olanağını bulabilmeleridir ve buna inanmış olmalarıdır. Ben, sevinerek görüyorum ki, daha ihtiyatlı olmak için şimdilik şu deyim-i kullanayım sevinerek seziyorum ki, bölge ülkelerinde bunun bilincine varma eğilimi artmaktadır. Özellikle son aylarda. İran'da olup bitenlerden sonra, sanırım bütün bölge ülkeleri artık görüyorlar ki, bölgemizde hiçbir ülke bölge dışı bazı ülkelere veya devletlere dayanarak bu bölgede kendi ulusal yararlarını koruyamazlar veya kendi sorunlarını çözemezler. Bu anlaşılmıştır. Bu anlaşıldığından beri bölge ülkelerinde biz kendi sorunlarımızı kendi aramızda çözme olanağını acaba bulabilirmiyiz diye bir arayışın, bir düşünce sürecinin başladığını seziyoruz. Bu sürece girildiği andan itibaren de bölgemizde gözler öncelikle Türkiye'ye çevrilmektedir. Neden ? Çünkü Türkiye'nin belli bir Devlet deneyimi vardır ve bu kadar önemli, kritik bir dünya bölgesinde jeopolitik bakımdan en önemli yeri de Türkiye tutmaktadır. Ayrıca, sanırım artık bütün dünya anlamış olmalıdır ki, Batı'da Doğu'da, Kuzey'de Güney'de ve Ortadoğu'da Türkiye hiçbir zaman bu kritik ve önemli jeopolitik mevkiinin kendisine sağladığı olanakları veya işlevleri sorumsuzca kullanma eğilimi içinde olmamıştır. Yalnız bu Hükümet değil, Türk ulusu bu eğilim içinde değildir. Bunun çok önemi vardır. Bunu dünyanın görmesinin çok önemi vardır. Çünkü, böylesi önemli jeopolitik mevkilerde bulunan ülkeler kolayca bunu istismar hevesine kapılabilirler. **"Ekonomik gücüm, savunma gücüm nedir"** diye düşünmeden, **"doğru mudur, eğri midir"** diye düşünmeden, **"mademki ben böylesine bir düğüm noktasındayım, kilit noktadayım, jeopolitik bakımdan**

önem taşıyan noktadayım, o zaman bütün dünyaya yön vermeye kalkayım bari” diye düşünen uluslar olmasa bile, maceracı Devlet adamları olabilir. Fakat Türkiye ve Türk ulusu hiçbir zaman böyle bir maceracılık eğilimine girmez. Biz Parti Programımızda da, Hükümet Programımızda da belirttiğimiz gibi, jeopolitik durumumuzun sağladığı olanakları yalnız kendi açımızdan değil, dünya açısından, insanlık açısından da sorumlucu kullanmak kararındayız. Başka türlü kullanma hevesine kapılacak politikacılar çıksa bile, tarihin derinliklerinden kaynaklanan Devlet deneyimi ile Türk halkı buna izin vermez. Nitekim, bu heveslere kapılan bir takım politikacılar çıktı. Kıbrıs harekâtı sırasında da bunu gördük. **“Barış Harekâtı mı, Fetih Harekâtı mı”** diye açıkta bunun tartışması yapıldı. Ama, “Fetih Harekâtıdır” diyenlerin bütün demogojilerine Türk ulusu kulaklarını tıkadı, gülüp geçti. Hayır, bunun Fetih ile alakası yoktur, çağımız fetih çağı değildir; biz oraya barış götürmeye gittik diyenler yani CHP ise bütün güçlülere karşı yeniden Hükümete geldi ve Kıbrıs sorununu çözme yönünde kendine düşen işlemleri yerine getirmeye başladı, Türk kamuoyunun da desteğiyle. O bakımdan kimse “Türkiye’nin Ortadoğu’daki önemi gitgide daha çok anlaşılıyor, Türkiye bunun daha çok bilincine varıyor. Öteki Ortadoğu ülkeleri daha çok bilincine varıyor, o halde Türkiye’nin elini kolunu bir ölçüde bağlı tutalım. Türkiye’nin fazla güçlenmesine izin vermeyelim ki, Türkiye bu etkinliğini kullanmasın” diye bir paniğe kapılmasın. Türkiye bu etkinliğini kullanacaktır, ama, her şeyden önce bölge barışı için kullanacaktır. Dünya barışını ve huzurunu, insanlığın geleceğini düşünerek kullanacaktır. Arkadaşlarımın dediği bir geleneksel kural olarak doğrudur, dış politika bir çıkar ilişkisidir. Ama, sadece çıkar ilişkisi değildir. Hele çağımızda sadece çıkar ilişkisi olarak görülemez, çünkü, artık bir ulusun veya tüm insanlığın geleceğini sadece iki ülke arasındaki ilişkiler, dört ülke arasındaki ilişkiler belirlemiyor. Güneydoğu Asya’nın bir uzak köşesinde askeri harekât benzeri bir şeyler oluyor, Balkanlarda bunun çatırtısı duyuluyor. Dünya öyle bir dünya. Çağımız öyle bir çağ. Onun için biz Programımızda yazılı olduğu gibi, ulusal çıkarımızla insanlığın yararını dengeli olarak birarada gözeten bir politika izlediğimiz sürece bunu dış ilişkilerimizde geleneksel yaklaşımdan biraz farklı da olsa bir temel ilke olarak benimsediğimizi gösterdiğimiz, kanıtladığımız ölçüde, dünyada Türkiye’nin saygınlığı ve güvenilirliliği artacaktır ve artmaktadır.

KAYGI DUYULMAMALIDIR ...

Onun için ne bizim Ortadoğu'daki Arap ve İslâm ülkeleriyle ilişkilerimizin ve işbirliğimizin gelişmesinden başkalarının kaygı duymaya hakkı vardır, ne de Ortadoğu'daki NATO dışı ilkelerin biz NATO'daki üyeliğimizi sürdürüyoruz diye bir kaygı duymalarına gerek vardır. Nitekim sanırım birçoğu artık böyle bir kaygı duymamaktadır. Çünkü, NATO'daki devam eden ve edecek olan üyeliğini Türkiye kendi bölgesine karşı herhangi bir sorun yaratacak veya kaygı yaratacak biçimde kullanmamaya kararlı olduğunu kanıtlamıştır, özellikle Hükümetimiz döneminde bunu kanıtlamaya büyük özen göstermiştir. Niye NATO'da kalmalıyız ? Bunun türlü nedenleri vardır. Fakat, her şeyden önce şunu gözönünde tutmamız gerekir ki, bizim bu kadar önem verdiğimiz ve önem vermek zorunda olduğumuz yumuşama süreci çok hassas çok duyarlı bir dengeye dayanıyor. NATO ile Varşova Paktı da bu çok duyarlı dengenin bir bakıma birbirini bütünleyen unsurlarıdır.

Bence, soğuk savaş dönemine göre yumuşama döneminin belirgin bir farkını artık şöyle ifade edebiliriz : Eskiden iki güvenlik sistemi, Varşova Paktı ile NATO, her bakımdan birbirinin karşıtıydılar. Şimdi, bir ölçüde birbirinin karşıtı olma durumunu sürdürseler bile, giderek artan ölçüde de birbirini bütünleyici duruma gelmektedirler ve yumuşama sürecinin, detant sürecinin gerçekliği de o bütünleme oranının artması oranında artmaktadır, yükselmektedir. Bu bakımdan muhalefetleyen NATO'dan çıkalım demediğimiz gibi, şimdi Hükümetleyen de böyle bir şey demedik.

"Peki Türkiye'ye hem Sovyetler Birliğinden şu sırada ve son yıllarda bir tehdit gelmediğini açık açık söylüyoruz, hem de NATO'da üyeliğimizi sürdürüyoruz, bunlar arasında çelişki yok mu ?" , diyenler olabilir. Hâtâ, **"hem Sovyetler Birliğinden Türkiye'ye artık belirgin bir tehdit gelmiyor, hem de ambargo kalksın Türkiye'nin savunma gücü gerekli düzeye gelsin diye müttefiklerinizden, bağlaşıklarınızdan yardım istiyorsunuz, bu çelişki değil midir ?"** diye düşünenler olabilir. Nitekim bana bu sorular sorulmuştur ve ben de bildiğiniz yanıtları vermişimdir. Mesele yine bu yumuşama için gerekli dengeyi koruyabilmek ve onun da ötesinde bir genel kural olarak dünyanın böylesine duyarlı bir bölgesinde kuvvet boşlukları bırakmaktır. Çünkü böylesine duyarlı bölgelerde kuvvet boşluğu belli bir ölçünün ötesine varırsa, o bir çekici güç haline gelir ve o boşluğa kimleri nasıl

çekeceği belli olmaz. O nedenle, Sovyetler Birliğinden Türkiye'ye yönelik bir tehdit son zamanlarda yoktur dememizle, müttefiklerimize, bağlaşıklarımızla dönüp Türkiye'nin savunma gücünü artırın dememiz arasında bir çelişki yoktur. Zaten onlar da meseleyi zihinlerinde tarttıktan sonra böyle bir çelişki olmadığı kanısına varmış olmalılar ki, A.B.D. Türkiye'ye yaptığı savunma yardımıyla, savunma desteği yardımını iki katına çıkarmayı kararlaştırmış ve NATO'daki durumumuz eskisine oranla çok daha düzelmiştir.

YUNANİSTAN'IN ASKERİ KANADA DÖNÜŞÜ SORUNU

Genel görüşme sırasında üzerinde durulan bir başka konuya kısaca değinmek istiyorum. NATO'nun askeri kanadına Yunanistan'ın dönüşü sorunu. Bildiğiniz gibi, sayın Hasan Esat Işık'ın dün çok güzel anlattıkları gibi, Yunanistan kendi çelişkisini ortaya koyacak bir gerekçeyle NATO'nun askeri kanadından çekildi. 1974 Temmuz'undaki Türk Barış Harekâtına kadar Yunanistan, **"NATO Kıbrıs sorununa karışmamalıdır, karışamaz"** derdi. Fakat 1974 Temmuz'undan sonra "NATO Kıbrıs sorununa karışmadı" diye NATO'nun askeri kanadından çekildi. Amerika'nın Türkiye'ye uyguladığı ambargo kalktıktan sonra sayın Işık'ın da belirttiği gibi, şimdi Yunanistan'ın, madem ambargonun kalkmasını önleyemedim Türkiye'ye iyi - kötü savunma araç gereçleri bakımından yardım hızlanacak, bari ben de artık NATO'nun askeri kanadına döneyim" diye düşünmüş olması doğaldır. Bunun yalnız, sayın Nejat Ölçen'in belirttiği gibi, Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üyeliğiyle eş zamanda olması söz konusu değildir. Aynı zamanda, sayın Işık'ın belirttiği gibi, ambargonun kalkışıyla eş zaman bir yönüde vardır ve belki de bu yönü daha ağır basmaktadır. Yoksa, nitelik bakımından sayın Ölçen'in dediği tabii doğru. Özellikle sayın Karamanlis'in öteden beri izlediği, kendi içinde tutarlı bir politikası var. Her alanda, ekonomik alanda olsun, askeri alanda olsun batı ile daha çok entegre olmak, ister sayın Karamanlis. O açıdan sayın Ölçen'in dediği de doğru.

Yunanistan, NATO askeri kanadına dönüş isteğini belirttikten sonra bütün NATO üyeleri bu isteği iyi karşıladılar. Bu da çok doğaldır. Nitekim biz de iyi karşıladık. Çünkü, şu bir gerçekki Türkiye veya Yunanistan NATO'nun askeri kanadından çekilirse, NATO'nun Güneydoğu kanadı işlerliğini, geçerliliğini büyük ölçüde yitirir. Burada bir kopukluk olur. Eğer NATO bir anlam taşıyorsa bu bölgede ("ki taşıyor kuşkusuz") Yunanistan'ın da Türkiye gibi NATO askeri kanadı içinde bulunması çok doğaldır. Fakat, yine sayın Işık'ın belirttiği gibi, Yunanistan bu dönüşünü ayrılışından

önceki olanaklara ve koşullara bağılı olarak sağlamak istiyor. Yani, sayın Işık çok yetkiyle ve ayrıntılarıyla anlattığı için ben fazla vaktinizi almayayım, geçmişte Türkiye'nin belki ilgisizliğini ve ihmalciliğini belki aşırı iyi niyetini ve iyimserliğini istismar ederek, Yunanistan, Ege'nin göğünde, denizinde kendi sorumluluk alanını Türkiye aleyhine olarak alabildiğine genişletmişti. Sonra da bunu fiilen kendi egemenlik alanının genişlemesi gibi yorumlamıştı. Türkiye'ye o şekilde kabul ettirmeye, dünya'ya o şekilde kabul ettirmeye kalkışmıştı. Dünya'da da pek çok kimse bunu böyle kabul etmeye yatkın bir anlayış içine maalesef girmişti. Türkiye'nin bu Yunanistan yaklaşımına yıllarca karşı çıkmayışı nedeniyle bu anlayış yaygınlaşmıştı. Ne zaman karşı çıktı; Türkiye bu Yunan yaklaşımına ? 1974'de CHP Hükümette iken karşı çıktı ve 1977'de bir aylığına Hükümet deneyimine giriştiğinde karşı çıktı, nihayet 1978 başında Hükümet olduğu zaman karşı çıktı. Şimdi Yunanistan istiyorki, eski komuta ve sorumluluk sahaları aynen kendisine verilerek NATO'nun askeri kanadına dönsün. Biz de buna olmaz diyoruz. Bir eski haksızlığı Yunanistan'ın istismar ettiği bir haksız fiili düzeltmek için ikincisi, bir hukuk yanlışlığını düzeltmek için olmaz diyoruz. Çünkü, şu artık kanıtlanmış ve tartışılmayan bir gerçek ki, Yunanistan'ın Ege'de NATO çerçevesinde kendisine sağladığı sorumluluk ve komuta alanları aslında NATO içinde gereken hukuk kurallarına da dayalı değildir. Bu hukuk kuralları atlatılarak, aşılarak bir yana bırakılarak yaratılmış bir çeşit fiili durumdur. NATO'nun Yunanistan hariç biz dahil bütün öteki üyeleri bunun hukuk kurallarına uymadan oluşmuş bir fiili durum olduğunu daha 1974 öncesinde kabul etmişiz. Bu değişmelidir denmiş. Yerine de, belki yeni sorumluluk sahaları saptanmasının yaratabileceği siyasal zorlukları düşünerek, veya gerek görmeyerek sorumluluk ve komuta sahalarını bu kavramı bir yana bırakalım, 'Tack Force' yani görev kuvveti kavramını benimseyelim demişler. Nedir görev kuvveti kavramı ? Yine sayın Esat Işık'ın belirttiği gibi belli sorumluluk ve komuta sahası sınırları olmayacak Türkiye ile Yunanistan arasında. Ama, belli görevlere göre belli yetkiler, sorumluluklar verilecek. Kime verilecek ? Konunun niteliğine göre gerekiyorsa Türkiye'ye, gerekiyorsa Yunanistan'a verilecek veya bazı durumlarda belki doğrudan doğruya Napoli'deki ortak NATO Karargâhı bu sorumluluğu üstlenecek. Örneğin, Akdeniz'den Türkiye'ye bir filo geliyorsa, bununla ilgili sorumluluk o sırada Türkiye'nin olacak; Yunanistan'a bir filo gidiyorsa bununla ilgili sorumluluk o sırada Yunanistan'ın olacak. Böyle bir kavram. Bunu 1974 öncesinde konu NATO gündemine girdiği vakit biz savunmuşuz ve Yunanistan dışında bütün NATO ülkeleri savunmuşlar,

bu konuda karar almak istemişler, ama Yunanistan o sırada tam üye olduğu için veto hakkını kullanmış, o yüzden görev kuvveti kavramı uygulamaya konulamamış.

Yunanistan hukuk dışı olarak gerçekleştirdiği bu fiili durumu ve siyasal alanda istismar ettiği durumu yeniden canlandırmayı NATO'nun askeri kanadına dönüşünün ön koşulu olarak ileri sürünce biz buna karşı çıktık. Karşı çıkarken öyle sanıyorum sayın Işık da kabul ederler ki, bizim için haklılık taşıyan ve kabul edilebilir davranış görev kuvveti kavramına 'evet' dememizdi. Nitekim, beni başışlarlarsa kendileri Savunma Bakanı ve ben Başbakan olarak birlikte çalıştığımız dönemde ben sayın Işık'ın buna hayır dediğini duymadım. Bu konuları uzmanlarla birlikte pek çok aramızda görüştük, elbette sayın Işık komuta sahalarının belirlenmesi çok daha iyi olur dedi ama, hele hele son aşamada söz konusu olduğu gibi bir geçici çözüm, ara çözüm olarak Türkiye'nin görev kuvvetine peki demesine karşı çıktığını hatırlıyorum. Eğer çıksaydı görüşlerine o kadar değer verdiğim, bilgisine o kadar değer verdiğim bu arkadaşımın o çıkışı mutlaka aklımda kalırdı. Biz kendilerinin Milli Savunma Bakanı olduğu dönemde bu yönde resmi görüşlerimizi belli platformlarda açıkladık. Son aşamada NATO'nun Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı şimdi görev süresi sona ermek üzere olan Başkomutanı, sayın General Haig, bir girişimde bulundu ve bir geçici çözüm önerisi yaptı Türkiye ile Yunanistan'a. Bu geçici çözüm önerisinde bir keresinde eski düzenlemelerin artık yürürlükten kalktığı, kalkması gerektiği belirleniyordu. Onun yerine denizde bir çeşit görev kuvveti kavramı getiriliyordu. Hava'da da Türkiye'nin de haklı yararını belli bir ölçüde gözeten uzlaştırıcı bir formül getiriyordu. Elbette bizden beklediği bir uzlaşmacı yaklaşım vardı bu öneride. Biz o uzlaşmacı yaklaşımı gösterdik, ama Yunanistan General Haig'in önerisini reddetti. Şimdi artık dünyada konuyu bilen hiçbir yetkili, Yunanistan'ın NATO Askeri kanadına dönüşünü engelliyen Türkiye'dir diyemiyor. Çünkü, öyle değildir, öyle olmadığı kanıtlanmıştır ve bunu kanıtlarken de Türkiye benim düşünceme göre meşru haklarından hiçbir ödün vermemiştir. Elbette ilke olarak sayın Işık'ın dediğine katılıyorum, makûl ve haklı ölçüler içinde. Sorumluluk ve komuta sahalarını belirlemek, kurallarını saptamak çok daha sağlıklı ve sağlam bir çözümdür. O zaman NATO'nun güney doğu kanadı çok daha fazla işlerlik kazanır. Öbürünün hâttâ belli bir belirsizliği vardır. Ama, dün kendilerinin de ifade ettikleri gibi, herhalde eskisinden çok daha lehimize bir çözümdür. Bundan önceki komuta ve sorumluluk sahaları düzenlenmesine oranla çok daha haklı, doğru bir çözümdür ve

kendi içinde de belli yararları, belli erdemleri bulunan, kaldı ki, 1974 öncesinde bile Yunanistan dışı bütün NATO üyelerinin kabul etmiş olduğu bir çözümdür. Herhalde değerli arkadaşım şu aşamada bizim daha başka bir çözüm üzerinde ısrar etmemiz halinde bu konuyla ilgili müzakerelerde pek kuvvetli olmayacağımızı da kabul ederler.

Nihaî çözüm olarak değerli arkadaşımızın görüşünde büyük bir ağırlık vardır. Aslında şu beklenti de gerçekçi olmaz. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili sorunlar NATO'yu ilgilendirmeyen, Ege'ye ilişkin temel sorunlar çözülmeden Ege'de iki ülkeyi de eşit ölçüde tatmin edici bir sorumluluk sahası düzenlemesini ortaya çıkarabilmek olanaksız denebilecek kadar zordur. Eğer bunda ısrar edecek olursak, iki taraftan biri bunda ısrar edecek olursa, yalnız Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönüşü sorunu yokuşa sürülmüş olmakla kalmaz, aynı zamanda aramızdaki ikili Ege sorunları da büyük ölçüde yokuşa sürülmüş olur. Biz hiçbir zaman evvelâ aramızdaki Ege sorunlarını Yunanistan ile çözelim ondan sonra Yunanistan'ın askeri kanada dönüşünü görüşelim demedik. Ama, Ege sorunlarının çözümünde bizim elimizi kolumuzu bağlayabilecek ve Yunanistan'ın Ege'de her vesileyle yarata geldiği oldu - bittileri kökleştirecek ve yasallaştırılacak bir tertiple Yunanistan'ın askeri kanada dönüşüne razı olmayız dedik ve sayın Işık arkadaşımın hiç kuşkusuz olmasın bunu kesinlikle söylemeye de elbette devam edeceğiz.

MARAS...

Şimdi Kıbrıs'da ve Maraş konusunda ilgili olarak bir konuyu aydınlatmak isterim. Bir değerli arkadaşımız da dün bizim 1977 Haziran - Temmuz'undaki o bir aylık hükümet kurma denemesi döneminin son günlerinde Maraş bölgesinde, yerleşim yapılmamış olan Maraş bölgesinde bir Otelcilik Okulu açılmasını, bu konuda Kıbrıs Türkleriyle işbirliğine karar vermiş olmamızı hatırlattı ve şimdi bu kez Hükümet olduktan sonra Maraş konusunun Kıbrıs'da Türk ve Rum tarafları arasında müzakere konusu olabileceğini kabul etmemizi bir gelişki olarak gösterdi, bir ödün gibi yorumladı. Tabii her arkadaşım kendi yorumunu yapabilir, fakat, benim zihnimde ve Hükümetimizin zihninde böyle bir gelişki yoktur. Neden yoktur? 1974 sonunda biz Hükümetten ayrıldıktan sonra, bildiğiniz gibi, üç yıl Maraş boş tutuldu. Kimse yerleşmedi şimdi söz konusu olan bölgeye. Bu yüzden de yalnız Rumların zihnine değil, bütün dünyanın zihnine "Türkler Maraş'ı gözden çıkardılar; Türkler Maraş'ı Kıbrıs Türklerinin hakkı saymıyor, hatta oraya girme hakkını kendinde görmüyor" kanısı yerleştirildi, maalesef.

O izlenim içinde toplumlararası görüşmeler yeniden başlasaydı, Türk tarafı müzakereler sırasında Maraş'ı da gündeme getirecek olsa muhtemelen Rumlar "Maraş'ı burada görüşmeyiz, o bizim hakkımızdır zaten" diye bilirlerdi.

Biz, 1977'de attığımız adımla o simgesel, sembolik adımla ne yapmış olduk?" Bu izlenim yanlıştır, Maraş yerleşim yapılmamış yöresiyle de Kıbrıs Türk Federe Devletinin sorumluluğu ve yetki alanı içindedir, nitekim işte orada bir Otelcilik okulu açıyoruz" demiş olduk. Bunun sağladığı olanakla, 1978'de Maraş'ın da toplumlararası müzakerelerde gündemde ele alınabilecek konular arasına girmesi yolu açılmış olacaktır.

Şimdi Lefkoşe'de sayın Denктаş ile Kipriyanu arasında sayın Waldheim'in da katılımıyla yapılan görüşmelerde üzerinde mutabık kalınan 10 maddelik bir belge var biliyorsunuz. Bu belgeden alınan esinle, hızla, öyle umuyoruz ki önümüzdeki günlerde toplumlararası görüşmeler yeniden başlayacaktır. Burada o 10 maddenin bütünlüğü içinde ve toplumlararası müzakerenin bütünlüğü içinde Maraş sorununa bir öncelik verileceğinin belirtilmiş olması doğrudur. Ama bu bir geri adım atış değildir, bir ödün değildir. Daha 20 Temmuz 1978'de yaptığı açıklamada Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı sayın Denктаş Türk tarafının bunu mümkün göreceğini bütün dünyaya açıklamıştı. Bu aslında bir ödün değildir benim görüşüme göre. Nihayet toprak sorunu da görüşülecektir, Kıbrıs Türk toplumuyla Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında. Toprak sorunu önemli bir unsur olarak ele alınabilecek bölgelerden biri de Maraş'tır ve görüşmeler iyiniyetli başlarsa buna belli bir öncelik verilebileceği daha önceden açıklanmıştır. Bunun bizim o sırada hatırimıza gelmeyen ve sanırım ki belki sayın Denктаş'ın da aklına gelmeyen, bizim tarafımızdan planlanmamış, başka bir sonucu da sonradan ortaya çıkmıştır. Defalarca sayın Denктаş'la oturup toplumlararası müzakereleri başlatmaya razı olmayacağını açıklamış olan Kipriyanu'nun sonunda buna razı olmasında, sayın Denктаş'ın Maraş'la ilgili olarak yaptığı açıklama, verdiği iyiniyet jesti sanırım küçümsemeyecek bir etken olmuştur. Çünkü bizzat Rum toplumunda bu nedenle toplumlararası müzakerelerin başlamasını isteme eğilimi artmıştır. Bu da dünyanın bildiği bir gerçektir.

Dediğim gibi, Maraş'ın görüşmelerde belli bir önceliği olabilir, ama bu asla sorunun bütününden ayrılabilceği anlamına gelemez. Lefkoşe'deki 10 madde bir bütündür. O 10 maddede federasyon ilkesine yer verilmediğine değindi bir arkadaşımız. Bu da doğru değildir. Çünkü daha başında,

10 maddenin "15 Haziran'da toplumlararası görüşmeler başlayacaktır" diyen birinci maddeden hemen sonra gelen ikinci maddede, Hatta Birleşmiş Milletler kararlarından daha önce Denктаş - Makarios ilkeler anlaşması belirtilmektedir ve ona bağlılık ifade edilmektedir. Bu kuşkuyu belirten değerli arkadaşımın herhalde anımsıyacağı gibi çok olumlu bir aşama olan Şubat 1977'deki Denктаş - Makarios ilkeler Anlaşmasında da Kıbrıs'taki nihai çözümün bir federal devlet çözümü olacağı açık seçik belirtilmiştir. Yalnız federal çözüm değil, bunu iki toplumlu federal devlet ve adı konmamakla birlikte, maddeler okunduğu zaman açıkça görülür ki, iki bölge bir federal devlet olacağı açıkça belirtilmiştir ve o ilkeler anlaşmasının yeniden başlayacak toplumlararası görüşmelerde esas alınacağı şimdi artık Kipriyanu yönetimi tarafından da kabul edildiğine göre, iki toplumlu, iki bölge bağımsız, bağlantısız federal Kıbrıs Devleti çözümü de daha görüşmeler başlarken kabul ediliyor demektir. Bunun başka anlamı yoktur. Ama Rum tarafı bunu içtenlikle benimsiyor mu, benimsemiyor mu ? Bunu benimsemenin bir takım doğal sonuçlarını içine sindirecek midir, sindirmeyecek midir ? Bunu müzakereler gösterecektir.

Bir yanlış anlamayı da düzeltmek isterim. Bir değerli arkadaşımızın konuşmasında benim bir dörtlü görüşme, girişimde bulunduğum söylendi. Yani, **"Karamanlis, ben, Kipriyanu, Denктаş oturup bu konuyu görüşelim aramızda"**, demişim. Böyle bir girişim benden gelmedi. Olay şudur, belki bazı değerli arkadaşlarım bazı ayrıntıları bilmiyor olabilirler. Bildiğiniz gibi geçen yıl uzun süre Kipriyanu ısrarla "ben Kıbrıs Sorununu Denктаş'la görüşmem, ancak Türkiye Başbakanı olarak Ecevit'le görüşürüm" dedi. Üstelik, buna bir takım gerekçeler ekledi. "Ben Denктаş'la görüşmem, çünkü Denктаş Türk toplumunu temsil etmiyor, Türk toplumu onun liderliğini kabul etmiyor" dedi. "Ben ancak Türkiye Başbakanı Ecevit'le görüşürüm, çünkü Türkiye Kıbrıs'ta bir işgal devletidir" dedi. Ben de dedim ki : **"Ben esasen Kıbrıs sorununu sayın Kipriyanu ile görüşmem, muhatabı ben olamam, bu toplumlararası müzakereler yoluyla çözülecek bir sorundur. Birleşmiş Milletler kararları da bunu gerektirmektedir. Kıbrıs sorununa çözüm aramak için değil, özel olarak kendisiyle bir araya elbette gelebilirdim, ama ileri sürdüğü gerekçelerden sonra bu da mümkün değildir. Denктаş'ı Kıbrıs Türk toplumunun gerçek lideri kabul etmediği için ve beni de bir işgal devleti Başbakanı gördüğü için benimle görüşmek isteyince, bunu benim kabul etmeme olanak yoktur"**, dedim. İsrar üstüne ısrar geldi, o zaman dedim ki, **"ancak bir şartla bir araya gelebilirim, dörtlü bir toplantı olursa, benim, Karamanlis'in Denктаş'ın, Kipriyanu'nun katılacağı bir dörtlü**

toplantı olursa orada bir araya gelir, konuşuruz. Çözüm getirilmesine bir katkımız olabilecekse gayriresmi olarak bu konu üzerinde de dururuz, fakat asıl çözüm yeri Kıbrıs'da toplumlararası görüşmeler masasıdır" dedim.

Benim, Kipriyanu'nun isteği üzerine "olsa olsa ancak dördümüz bir araya gelirse kendisiyle buluşmaya razı olabilirim" demem üzerine sayın Karamanlis bu yönde girişimde bulundu fakat sonuç alamadı; sayın Waldheim girişimde bulundu sonuç alamadı ve sonunda sayın Kipriyanu, bildiğiniz gibi, sayın Denktaş'ın muhatabı olduğu bir masa etrafında toplumlararası görüşmeleri başlatmayı kabul etti. Bu da sanırım ki tartışılmaz biçimde olumlu bir gelişmedir. Sonucu olumlu olacak mı olmayacak mı, tabii şimdiden kestirilemez ama bu aşamaya varılabilmiş olması başlı başına olumlu bir gelişmedir. Elbette Kıbrıs sorununu iki toplum kendi arasında çözecektir. Tam yetki ile kendi aralarında çözeceklerdir. Ama değerli arkadaşımın bir kaygısına veya eleştirisine yanıt vermek isterim. Yunanistan'ın Kıbrıs sorunuyla ilgisiz görünme taktiğini Türkiye'nin taklit edemeyeceği kanısındayım ve Türkiye'nin aynı taktiği taklit etmesinin, benimsemesinin haklı da doğru da olmayacağı kanısındayım. Neden ? Çünkü Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili garantörlük hakkını, sıfatını savunan biziz, Yunanistan değil, Kıbrıs Rumları değil. Yunanistan'ın görüşünü açık olarak bilmiyorum ama Kıbrıs Rum yönetimi açıkça bu garantörlük müessesesine bildiğim kadar karşı çıkıyor. Oysa biz, garantör devlet sıfatıyla Kıbrıs Barış Harekati sırasında oraya askeri birliklerimizi gönderdik ve garantör devlet sıfatımızı da koruduğumuz inancındayız. Dolayısıyla bu garantör devlet niteliğinin, uluslararası anlaşmalara dayanan garantör devlet niteliğinin, bize verdiği bir takım işlevler, bir takım sorumluluklar var Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak ve Türk askeri bizim o sorumluluklarımız nedeniyle Kıbrıs'ta bulunmaktadır. O nedenle Yunanistan'ın bence bir tatkik olarak benimsediği "Kıbrıs sorunu beni ilgilendirmez" davranışını bizim izleyemeyeceğimiz, izlememizin doğru olmayacağı kanısındayız. Kaldı ki ve açıkça görüldü ki yıllar boyunca Türkiye'nin uluslararası ilişkileri de biz istesek bile Kıbrıs sorunundan tümüyle ayrı düşünülemez ve Türkiye'nin yararıyla Kıbrıs sorununun hakça bir çözümünü bir ölçüde olsun, biribiriyile bağlantıları açısından değerlendirmek zorundayız. Nitekim, şükranla belirtmek isterim ki, başta sayın Denktaş olmak üzere Kıbrıs Türk Federe Devleti ve Kıbrıs

Türk toplumu da bu anlayış içindedir ve Kıbrıs Türk Federe Devleti münhasıran kendine ait olan yetkilerini kullanırken, bu anlayış içinde davranmaya da özen göstermektedir.

A.E.T. İLE İLİŞKİLERİMİZ

Şimdi kısaca Avrupa Ekonomik Topluluğuyla ilişkilerimize geliyorum. Gerçekten sayın Ölçen'in belirttiği gibi geçmişte Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuyla ilişkilerinin kurumlaştırılmasında, düzenlenmesinde belli bazı yanlışlıklar yapılmıştır. Sayın Ölçen arkadaşım bunun sadece iki örneğini verdi. Muhtemelen aransa bunun çok daha fazla örnekleri de bulunabilir. Hele uygulama aşamasında çok daha ileri örnekleri bulunabilir. Bu hataların ve bu hatalardan doğan olumsuz sonuçların bilincine Türkiye'de bizim dışımızda ve başka bazı sol çevrelerin dışında ancak son yıllarda varıldı. Fakat bilincine varıldığı sırada da cephe hükümetleri döneminde hiçbir şey yapılamadı, hiçbir girişimde bulunulamadı. Çünkü kendi iç tutarsızlıkları dolayısıyla cephe hükümetleri Avrupa Ekonomik Topluluğuyla aramızdaki sorunlara çözüm için bir öneri bile formüle edemiyorlardı ve önerileri topluluktan bekliyorlardı ki bu olacak iş değildi.

Biz bildiğiniz gibi geçen yıl Mayıs ayında Brüksel'de Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu ile görüşürken, genel çizgileriyle somut önerilerimizi ortaya koyduk. Komisyon düzeyinde bu öneriler çok olumlu karşılandı ve **"hemen görüşmeler başlasın, bu yıl bu sorunları çözelim"** dediler. İnanarak söylediler, büyük bir iyiniyetle söylediler, bundan hiç kuşku yok. Fakat yıl sonuna doğru Toplulukla görüşmelerimiz hiç değilse şimdilik bir çıkmaza saplandı. Neden? Çünkü, devletler düzeyinde siyasal düzeyde sorun ele alınmaya başlandığı vakit, önceden tahmin edilebilecek bazı zorluklar, belki tahminleri de aşan ölçüde ortaya çıkmaya başladı. Ortak Pazarla ilgili arkadaşlarımdan çok iyi bildikleri gibi, Ortak Pazar'da her üye devlet kendi ulusal sorunlarını fazlasıyla gözönünde tutar, bunların çok ince hesaplarına girer ve bilinen bir deyimle, ağaçlar arasında, yani ayrıntılar arasında öylesine kaybolurlar ki, ormanı göremez duruma gelirler. Şimdi son aylarda bu eğilim daha da belirginleşti. Eskiden daha çok her devlet kendi küçük ulusal çıkarlarını aşırı ölçüde düşünme eğilimindeydi. Şimdi her ülkenin içinde belli yörelerin, belli kasabaların sorunları bile önem taşımaktadır.

Çünkü artık, Avrupa Ekonomik Topluluğunun parlamento üyeleri doğrudan seçimle gelmektedirler. İngiltere'de tekstil fabrikasının bulunduğu bir şehirdeki seçmenden de oy alarak veya Fransa'da yumurta üreten köylünün bulunduğu köyün seçmeninden de oy alarak gelmektedirler. Bu durumda artık yalnız ulusal çıkar hesapları değil, yöresel çıkar hesapları da, Avrupa Ekonomik Topluluğunun tümünü ve geleceğini ilgilendiren yarar hesaplarına oranla giderek artan bir öncelik kazanmış durumdadır. Daha seçimlerden önce bu sürece girilmiştir. Karma Komisyon üyesi değerli grup üyesi arkadaşlarımız, anımsayacaklardır, evvelce üye devletler düzeyinde Türkiye anlayışsızlık görürken, Karma Parlamento Komisyonu düzeyinde Avrupa Ekonomik Topluluğundan gelen üyeler bizim haklı davalarımızı desteklerlerdi. Son olarak Ankara'da yapılan toplantıyla ilgili bilgi aldım arkadaşlarımdan, **"umarım ki bu sefer de Avrupa Ekonomik Topluluğunun resmen takındığı olumsuz tavır karşısında o ülkelerden gelen parlamenterler eskiden olduğu gibi bizi desteklemişlerdir"** dedim. Arkadaşlarım bana, **"hayır bu sefer öyle olmadı"** dediler. Onun üzerine Batıdan gelen üyelerden bazılarına **"Neden bu sefer bu böyle olmadı?"**, dediğimde, bana, demokratik ülkeler politikacılarına özgü bir açık sözlülükle, **"kusura bakmayın işler değişti, şimdi biz doğrudan seçmenden oy alıp geleceğiz, artık eskiden olduğu kadar rahat konuşamayız"** dediler. Bu da yine beğensek de, beğenmesek de çağımızın bir gerçeğidir.

Şimdi bu durumda Yunanistan tam üye oluyor, biz tam üye olmayı bırakınız, bunu isteyebilecek, talep edebilecek bir aşamada bile değiliz. Hatta, ortak üye olarak çok haklı bulunduğumuz bazı konularda sorunlarımızı çözme olanağı bize tanınmıyor.

Şimdi şunu açıkca görüyorum ve açıkca ifade etmek isterim ki, Avrupa Ekonomik Topluluğuyla ilişkilerimiz üyesi bulunduğumuz başka bir takım uluslararası kuruluşlarla sorunlarımızdan daha güç çözülebilecektir. Öyle bir aşamaya varmıştır. Bundan da Türkiye sorumlu değildir. Ancak bu yüzden kaygıya, hele paniğe kapılmanın kesinlikle gereği olmadığını inanıyorum. Yunanistan üye olduktan sonra da buna inanıyorum. Neden inanıyorum? Çünkü, eğer biz dış ekonomik ilişkilerimizdeki eski dengesizliği, eski tek boyutluluğu, bir yanı ağır basmışlığı sürdürme niyetinde olsaydık Avrupa Ekonomik Topluluğuyla ilişkilerimizi sağlıklı bir düzene bağlamayışımız Türkiye için ciddi bir takım sorunlar yaratırdı. Ama çok şükür artık öyle değil, benim bir kaygım yok. Çünkü Türkiye, Cumhuriyet Halk Partisi Programına uygun olarak, Hükümetimiz döneminde uluslararası ekonomik iliş-

kilerde çok unsurlu denge dönemine girmiştir ve şimdiden bu yönde somut adımlar atmaya başlamıştır. Bunun bazı sayısal kayıtlarını vermek isterim değerli arkadaşlarım; 1977'de Avrupa Ekonomik Topluluğunu da içermek üzere OECD ülkeleriyle yani genellikle Batı ülkeleriyle ticari ilişkilerimiz, dışsattım ve dışalılarımız hacmi tüm dış ticaretimize oranla yüz 68,90 iken, bu oran 1978'de yüzde 62,42'ye düşmüştür.

DIŞ SATIMIMIZDA ARTIŞ OLAN ÜLKELER . . .

Buna karşılık serbest dövizli anlaşmalı ülkelerle (İslâm ülkeleri, Arap ülkeleri bunlar arasına giriyor) dışsattım ve dışalılarımızın oranı tüm dış ticaretimize oranı 1977 yılında yüzde 28,91 iken, 1978 yılında yüzde 35,02'ye yükselmiştir.

Demek ki bizim dış ticaretimizin kompozisyonunda belirgin bir değişim olmaktadır. Ülkeler düzeyinde dış ticaret ilişkilerimizdeki değişikliğe bakalım olursak daha da ilginç ve somut bazı örnekler görürüz. Örneğin, 1978 yılında Batı ülkelerinden birçoğuyla ticari ilişkilerimiz ya durgun bir düzeyde kalırken veya gerilerken, başka bazı ülkelere dışsattımımızda nasıl değişiklikler oluyor. Geçen yıl Irak'a dışsattımımız yüzde 40 oranında artmış ki bu daha çok geçen Eylül'den itibaren sağlanan bir artış. O zamana kadar ticaret ilişkilerimiz durgun bir dönemdedi. Libya'ya dışsattımımız geçen yıl yüzde 258 oranında artmıştır. Romanya'ya dışsattımımız yüzde 189 oranında artmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine dışsattımımız yüzde 30,8 oranında artmıştır. Suriye ile henüz geniş müzakereler yapma olanağını bulamadığımız halde Suriye'ye dışsattımımız yüzde 100 artmış. Tunus'a dışsattımımız yüzde 129 artmış. Ürdün'e dışsattımımız yüzde 96 artmış. Yugoslavya'ya dışsattımımız yüzde 30,5 artmış. Polonya'ya dışsattımımız yüzde 100 artmış ve bugün yanılmıyorsam Polonya, Macaristan dahil bazı Doğu Avrupa ülkeleriyle dış ticaret dengesi lehimize olmuş durumda yani onlardan aldığımızdan çoğunu onlara satabilmişiz.

ÇOK UNSURLU VE SAĞLIKLI BİR DENGE

Onun için değerli arkadaşlarım, biz elbette Avrupa Ekonomik Topluluğuyla ilişkilerimizdeki nihai amacı bizim elimizden geldiği kadar gözönünde tutuyoruz ama, bu konuda işler bizim iyiniyetle istediğimiz, uğraştığımız kadar iyi gitmiyor diye de kendimize fazla tasa edinmememiz gerekir. Çünkü şu rakkamlar açıkca gösteriyor ki, Programımıza uygun olarak dış ekonomik ilişkilerimiz çok unsurlu ve sağlıklı bir dengeye dayanmaya başlamıştır.

Kaldı ki, benim inancıma göre, biz Avrupa Ekonomik Topluluğundan alacağımız güçle Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde gerekli güce erişemeyiz. Biz bu gücü evvelâ sağlamanın yolunu bulacağız, aşağı - yukarı rekabet edebilir duruma geleceğiz, ancak o zaman Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde ilişkilerimizi sağlıklı bir düzeye erdirtirebiliriz. Bu gücü de Avrupa Ekonomik Topluluğu içinden alamıyorsak, elbette bulabildiğimiz yerde ama belli bir dengeyi gözetme koşuluyla topluluğun dışında arayacağız ve bulacağız ve bulabildiğimiz de şu verdiğimiz rakkamlarla kanıtlanmıştır.

Herhalde bütün ideallere karşın içinde kıran kırana ekonomik bir yarışmanın, rekabetin sürdüğü bir Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerimizde biz ancak ulusal ekonomimizin güçlenmesi, dünyada güçlenmesi oranında rahat edebiliriz.

Değerli arkadaşlarım,

OECD çerçevesinde, Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü çerçevesinde, son varılan sonuçlar ve sağlanan yardıma dünkü görüşmelerde değinme gereği duyulmadı ama sanırım bu Hükümetin küçümsenemeyecek bir başarısıdır. Dünyada hiçbir devlete OECD çerçevesinde, bu örgüt çerçevesinde böylesine bir büyük yardım operasyonu gerçekleştirilememiştir. Gerek sağlanan krediler bakımından, kredilerin miktarı bakımından, gerek niteliği yani koşulları bakımından, gerek borç ertelemeleri bakımından, önemli bir yardım operasyonudur.

Sayın Sevil Korum haklı bir kaygıyı dile getirdi. Bu anlaşmaların, yardım paketinin işlenmesi için tek tek devletlerle anlaşmalar yapılacak, bu da aylar sürecektir, oysa bizim Merkez Bankamızın aylarca beklemeye tahammülü yok dedi. Fakat konudaki ilk açıklamamda daha önce de belirtmiş olduğum gibi, bize verilen söze göre tek tek anlaşmaların imzalanması beklenmeden Türkiye'ye ivedi gereksinmelerimizi karşılayacak bir yardım gerçekleştirilecektir. Buna teknik olarak köprü yardım deniyor. Bir yardım köprüsü anlaşmalar yapılmadan önce kurulacaktır. Bunun önümüzdeki günlerde somut sonuçlarını bekliyoruz.

I.M.F. İLE ANLAŞMAMIZ

Uluslararası Para Fonuyla bu kez yaptığımız anlaşma geçen yılkinden farklı bir anlaşmadır. Geçen yıl dışardan Türkiye'ye döviz akımı kredi akımı yeterince güvence altına alınmadan, Uluslararası Para Fonuyla anlaşmaya varmıştık, ondan aldığımız acı dersle bu kez daha başka tür-

lü davrandık, ikisinin eşzamanlı olmasında ısrar ettik ve ikisi eşzamanlı oldu Eşyerde ve eşzamanlı oldu. Yani IMF ile anlaşma ilkeleri görüşülürken bir yandan ve bunlar üzerinde mutabakat sağlanabileceği anlaşıldığı sırada, aynı sırada ve aynı kentte OECD'deki görüşmeler de sonuca bağlandı ve dünya kamuoyu önünde bu kadar kesin bir yükümlülükler giiren devletlerin artık bu sözlerinden dönmelerinin sözkonusu olmadığına inanıyorum.

Sayın Ünsal bir çelişkiye değindi konuşmasında, "Eskiden Uluslararası Para Fonu (IMF) çağımızın bir gerçeğidir demiyorduk, şimdi öyle deyince bir çelişkiye düşmüş oluyoruz" dedi. Beni bağışlarsa değerli arkadaşım, bu benim çelişkim değil, Cumhuriyet Halk Partisinin ve Hükümetin de çelişkisi değil, bu ancak sayın Ünsal'ın çelişkisi. Çünkü, sayın Ünsal gerçekten partiden yetki almaksızın ve benim kamuoyu önünde o sırada Ana Muhalefet Partisi lideri olarak yaptığım, verdiğim demeçleri de dikkate almaksızın Uluslararası Para Fonu aleyhinde ne aklına esiyorsa kendi inançları doğrultusunda söyledi. Biz Hükümet olarak «çağın bir gerçeğidir» diyoruz. Benim bir çelişkim yok burda, çünkü, muhalefetleyen de, bir yandan bazı konularda eleştiriyordum Uluslararası Para Fonunu ama bir yandan da «çağımızın bir gerçeğidir, elbette gözönünde tutulması gerekir» diyordum. Sayın Ünsal'ın beni bağışlarsa bir yanılgısı da var. Dedi ki, «Uluslararası Para Fonu denen kuruluş, kapitalist alemin bir aracıdır, kurumudur» İşleyişi bakımından o izlenimi belki verebilir ve arkadaşım da bunu kastetmiş olabilir. Ama kurum olarak sayın Ünsal'ın Uluslararası Para Fonuna yakıştırdığı bu tanımlama gerçeğe kesinlikle aykırıdır. Şimdi size, hiçbirine kapitalist diyemeyeceğiniz bazı Uluslararası Para Fonu üyesi ülkeleri sayacağım alfabetik sırayla : Bugünkü rejimiyle **Afganistan** Uluslararası Para Fonunun üyesi, **Irak** Uluslararası Para Fonunun üyesi, **Kamboçya** eski rejimiyle, **Pol Pot** rejimiyle Uluslararası Para Fonunun üyesi olmuş dünyanın hemen her ülkesine kapalı iken bile Uluslararası Para Fonuna üye olmuş. **Libya** Uluslararası Para Fonunun üyesi, **Romanya** üye, **Vietnam** üye **Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti** üye, **Yugoslavya** üye. Daha fazla birşey eklememe sanırım gerek kalmıyor. Kaldı ki, genellikle rejimleri, sistemleri ne olursa olsun, petrol zengini birçok İslam ve Arap ülkeleri de kendilerinden kredi istediniz mi, nezaket gösterip açıktan söylemeseler bil, her halleriyle belli ederler ki, gözucuyla IMF'i izlerler. IMF yeşil ışık mı yakıyor, kırmızı ışık mı yakıyor, sarı ışık mı yakıyor diye bunu kollarlar. Bu da doğaldır. Çünkü Uluslararası Para Fonu dünyada hem devletler gözünde hem de bankalar gözünde bir çeşit inan-

ca kurumudur. Kredi verecek bir devlet veya banka «acaba krediyi vereceğim devlet bunu ödeyebilir mi, yoksa ödeyemeyecek duruma girebilir mi», kuşkusundan kurtulmak için IMF'e bakar. Bu, beğensek de, beğenmesek de çağımızın bir gerçeğidir.

Biz Uluslararası Para Fonu ile ilişkilerimizde dünyanın bu gerçeğini gözönünde tuttuk, kendimizin de üyesi olduğu bu kuruluşa gereken anlayışı gösterdik, ama bir yandan da kendi görüşlerimizi dünya kamuoyu önünde aylarca açıktan savunduk. Yani bize yeterli kredi sağlanması güvence altına alınmadan kesin bir kur değişikliği yapmayacağımızı söyledik, **"Uluslararası Para Fonuyla anlaşma yapılırken, bu anlaşmayı yapan ülkelerin yalnız mali ve ekonomik sorunları, zorlukları değil, sosyal ve hatta siyasal koşulları özellikleri, zorlukları da gözönünde tutulmalıdır"** dedik. Sonuç aldık mı, almadık mı? Geçen Mart ayında, bizim aylarca savunduğumuz bu ilkeler doğrultusunda Uluslararası Para Fonu dünyaya yeni politika ilkelerini ilan etti. Bu politika ilkelerinde bizim aylarca üzerinde durduğumuz unsurlar yer alıyordu. Ondan sonra biz Uluslararası Para Fonuyla yeni bir anlaşma yapma olanağını bulduk ve niyet mektuplarını, uluslararası Para Fonuyla imzalanan niyet mektuplarını açıklamak dünyada pek adet değildir, genellikle hükümetlerin işine gelmez ama, biz ya bugün ya yarın imzalanacak olan niyet mektubunu, belki en geç Uluslararası Para Fonu Yönetimi Kurulunca görüşülüp kabul edildikten sonra, kamuoyumuza göğsümüzü gere gere açıklayabilecek durumdayız ve istenirse bir yana 1970'de Adalet Partisi Hükümetinin imzaladığı niyet mektubunu koyup bir yanda da kendimizin, kendi Hükümetimizin bu yıl imzaladığı niyet mektubunu göğsümüzü gere gere açıklayabilecek durumda olacağız.

Gazetelere tabii, eksik doğru yanlış bir takım haberler geçiyor. Katlı kurla ilgili gerçek şudur değerli arkadaşlarım; Biz evvelâ, geçen yılda olduğu gibi, kimseye danışmadan, kimseden telkin almadan, kendi açıkladığımız ekonomiyi güçlendirme programı doğrultusunda bir adım attık. İki ay için bir katlı kur sistemi denemesi yaptık. Bu bir deneme olduğu için kendi içinde dengesiz bir denemeydi. İki ayda 16,5 milyar liralık bir yükü bütçeye getirmek pahasına bu denemeyi yaptık ve gördük ki, işçi dövizleri ve belli ürünler için, hiç değilse bir süre — belki ilerde ekonomik bakımdan daha sağlıklı bir düzeye geçtiğimizde bu aşağıya inebilir — 1 doları 47 lira 10

kuruş üzerinden hesaplamak gerçekçi olur. Bu sonuca kendimiz vardık. O deneye Tahtakale'yi yıktık. Döviz karaborsasını ortadan kaldırdık ve birbuçuk ayda net döviz olarak Merkez Bankasına 316 milyon dolar döviz girmesini sağladık. Günde 10 milyon, 20 milyon, 26 milyon düzeyine varan işçi dövizleri, bu deneme düzeyi bittikten sonra günde 200 bin dolara kadar indi. Dolayısıyla biz, IMF'nin istediği değil, kendi deneyip gerçekçi bulduğumuz bir Kur'u uygulamaya karar verdik. Ama bunu yaparken ilelebet dengesiz bir katlı kur sistemiyle bütçeden finansman yapamayacağımız için kendi içinde bir denge kurduk. Yalnız işçi dövizlerine değil, belli dış alımlara, dış satımlara da ya 47 lira 10 kuruşluk veya 35 kuruşluk kur'u uygulamaya karar verdik ve burda buna kendimiz karar verdik.

"Madem bu anlaşma yapılacaktı, niye geçen yıl yapılmadı?" , dedi bir arkadaşımız.. Geçen yıl bu koşullarla bir anlaşma yapılamazdı ve geçen yıl böyle bir anlaşma yapılsaydı bile Türkiye'ye hemen ardından yeterli döviz, yeterli kredi geleceğinin hiçbir güvencesi yoktu. Bu güvence ancak son günlerde sağlanabildi.

Değerli arkadaşlarım,

Uluslararası Para Fonuyla Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütüyle, Avrupa Ekonomik Topluluğuyla ve genel olarak Batıyla ekonomik alanda çalışmalarımız, görüşmelerimiz daha verimli bir işbirliği olanağı arayışlarımız sürdürülürken ve bu yönde son aşamadan önceki noktaya kadar gecikmeler olurken, eğer Türkiye büsbütün açıkta ve çaresiz kalmadı ise, 70 senti olmayan bir Merkez Bankası hazinesi devraldığımız halde geçen yıl Türkiye'yi aç ve açıkta bırakmadığımız, petrolsüz, yağsız, gübresiz, ilâçsız bırakmadı isek bunun bir nedeni vardır. Daha geçen yıl Hükümete gelir gelmez kurmaya başladığımız çok unsurlu dengeye dayanan dış ekonomik ilişkilerle ve alışılmış kuralları gelenekleri, kökleşmiş bürokratik engelleri aşarak dışarıya büyük hız kazandırdık. Biz geçen yılı bu sayede geçirebildik. Bu yıl eğer bazı kıtlıklar olduysa geçen yıl izlediğimiz politikanın bu yıl geçersiz hale gelişinden değildir, bu yıl dünya ekonomik bunalımının çok daha ileri boyutlara varmış olmasındandır. Bu konulara Çarşamba günü ayrıca değineceğiz. Elimde Pazar günkü bir İngiliz gazetesinden bir kupür var. İngiltere denizlerinde petrol bulmuş bir ülke. Bizim yardım iste-

diğımız ve aldığımız ileri ölçüde gelişmiş sanayileşmiş bir ülke. Onlar da anlaşılan benzin kısıntısı yapmışlar, İngiliz Sağlık Bakanlığının cankurtaran arabaları aldığı benzin kotasının bir o kadarını karaborsadan iki misli fiyata almak zorunda kalıyor. Cankurtaran arabası, can kurtarabilmek için karaborsadan iki misli fiyata benzin alıyor İngiltere’de. Aynı haberde bir başka paragraf : Bir küçük balıkçı kasabasında 70 balıkçı gemisi mazot yokluğundan denize açılmıyor. Bir başka paragraf : Bir büyük turistik kent turizm mevsiminde 200 milyon sterlin gelire alışmış, şimdi otelleri bomboş, çünkü kimse otomobilini kullanıp da sahil kentine gidemiyor. Dünya böylesine bir ortama girmiş, bir de üstüne üstlük Türkiye 560 milyon dolar dört ayda borç taksidi ödemek zorunda kalmış. Bu durumda Türkiye’de de bir süre bir takım darlıklar olması kaçınılmazdı. Ama çok şükür bu darlıkları aşma noktasına varmışız. Eğer bugün yer yer hala tüpgaz kuyrukları görülüyorsa bu şimdi Türkiye’de piyasaya sunulan tüpgazı eksikliğinden değil, artık geçen yılkinin çok üstünde tüpgaz sunuyoruz. Ama bir kez içlere korku girmiş, ya eksilirse, ya bulunmazsa diye. Birçok kimse ihtiyaçtan daha fazlasını alıyor; mazot stoklarından yangınlar çıktığını biliyorsunuz.

Şimdi buna rağmen, bu kadar sıkıntılara rağmen, o kadar borca rağmen, dövizsizliğe rağmen eğer Türkiye’yi, Türk ekonomisini bir ölçüde ayakta tutabildiysek ve ekonomimizin böylesine ağır bir bunalımdan geçtiği bir dönemde dünyada ve bölgemizde Türkiye’nin ağırlığını ve önemini arttırabildiysek bu sonucu sağlayan bir dış politikanın ve dış ekonomik ilişkiler politikasının pek de o kadar başarısız sayılmıyacağını rahatça söyleyebiliriz sanıyorum.

Biz nitekim bu çok unsurlu dengeye dayanan dış ekonomik ilişkilerimiz sayesinde ki bugün herşeye rağmen bazen parasını peşin ödeyemediğimiz halde bağlantılı petrol dışalımını bakımından dünyanın en rahat ülkelerinden biriyiz. Bugün yaklaşık ancak birbuçuk belki de bir milyon ton bağlantı eksiklerimiz vardır. Yaklaşık 18 milyon tonluk gereksinmemiz içinde ancak bunun bir milyon tonu bağlantısızdır ve onun da bağlantılarını yapmak üzereyiz, çünkü henüz görüşmekte olduğumuz ve görüşmelerin umutlu safhada olduğu ülkeler var. Oysa, dünyada nice zengin ülkeler bugün bağlantısız petrol piyasasından OPEC fiyatlarının iki misli fiyata petrol almak zorunda kalıyorlar.

Dış ilişkilerle savunmanın ve ekonominin ayrılmazlığı ilkemize de olanakların elverdiğince uygun davranmaya özen gösterdik. Arkadaşlarımızın temenni ettikleri gibi ulusal güvenlik kavramı oluşturmaktan asla vazgeçmiş değiliz. Ama bu, ayrıntıları büyük bir dikkatle hazırlanması gereken ve bugünkü boyutlara varmış bir ekonomik bunalım döneminde de ayrıntıları çok güç hazırlanabilecek olan bir çalışmadır. Bazı ayrıntıların bugünkü ekonomik bunalım döneminde kağıt üzerinde kalması olasılığı olabilir. Onun için biz bir yandan dış ekonomik ilişkilerimizde yeni olanakları, savunma sanayimiz içinde ararken, bir yandan ekonomimizi bugünkü bunalımdan çıkarmağa çalışırken, bir yandan da bunlara paralel olarak bu konu üzerindeki çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

SÖZÜNE GÜVENİLEN VE ARANILAN BİR TÜRKİYE

Değerli arkadaşlarım,

Çok vaktinizi aldım. Özetlemek gerekirse ve sanırım şu ana kadar verdiğim bilgiler ve hepimizin bildiği gelişmeler gözönünde tutulursa, görülür ki, birbuçuk yıllık Hükümet dönemimizde Türkiye kendi bölgesinde ve dünyada sözüne güvenilen ve dostluğu aranan bir Türkiye olma yönünde çok daha ileri aşamalara varmıştır.

Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik bunalım döneminde bulunmasına karşın dünyadaki ağırlığı ve önemi artan bir ülke olmuştur. İçinde yaşadığı bölgenin en karışık döneminde kendisini bu bölgede en rahat ve güvenli hissettiği duruma erişebilmiştir. Türkiye, Hükümetimiz döneminde; Dış siyasal ilişkilerini de, dış ekonomik ilişkilerini de Türkiye yine bu dönemde dengesizlikten veya tek boyutluluktan kurtarmıştır. Böyle çok unsurlu dengeye dayanan politika acaba çelişkili mi olur diye bazı arkadaşlarımızın, bence yersiz olan kaygısını gördüğüm için, bu konuya yeniden dönmek istiyorum. Çelişki kesinlikle söz konusu olamaz. Bazı ülkeler ayrı kamplarda olabilirler. Bizi doğrudan ilgilendirmeyen konularda ayrı ayrı düşünebilirler. Hatta birbirleriyle karşıt olabilirler. Ama eğer bizim o ülkelerle aramızda bir sorun yoksa niye biz bir ayrım gözetelim ? Sen şu bloktansın, sen bu bloktansın, ben seninle görüşürüm, seninle görüşmem, seninle ilişki kurarım, seninle ilişki kurmam, deme gereğini niçin duyalım ? Veya bazı Arap ülkeleri arasında ciddi sorunlar var, ama bunlar bizim

sorunumuz değil. Onların aralarında sorunlar var diye biz neden ille biz şunu tutuyoruz, şunu tutmuyoruz diye bir tavır alalım. Öyle bir noktaya gelinebilir ki bir seçme yapmak gerekli olabilir. Zaman zaman böyle seçme gerekleriyle karşılaştık ve dürüstçe tavrımızı aldık, kimse de bu yüzden bize karşı olumsuz bir tavır takınmadı.

Kaldı ki bugünkü dünya dış ilişkiler konusunda akla - kara gibi kesin seçmelerin yapılabileceği veya yapılması gereken bir dünya değildir. Hele hele Türkiye, jeopolitik konumu bakımından, bugünkü dünyada, böyle seçimler yapmasına gerek olan bir ülke değildir. Çünkü, Strazburg'da da belirttiğim gibi, Türkiye her anlamda, gerek coğrafi, gerek kültürel, gerek siyasal anlamda Doğu ile Batının kesiştiği noktadadır; ve yine Türkiye her anlamda gerek coğrafi, gerek siyasal, gerek ekonomik anlamda, Kuzey'le Güney'in kesiştiği bir noktadadır. Kuzey'le Güney arasında, Doğuyla Batı arasında diyalogun böylesine arttığı bir dönemde, bu kesişme noktasındaki bir ülkenin "ben ille şu taraftanım, bu taraftanım" diye bir kesin seçme yapması doğru da değildir, böyle bir seçme yapmaya sanırım hakkı da yoktur.

Yine bu dönemde üçbuçuk yıllık silâh ambargosu üzerimizden kaldırılmıştır. 225 milyon dolardan ibaret Amerikan savunma ve destek yardımı iki katına çıkarılabilecek noktaya gelmiştir. Yine bu dönemde, son olarak, Türkiye'ye büyük dış yardım olanağı sağlanabilmiştir. Bundan birbuçuk yıl önceye kadar Yunanistan'la ilişkileri konusunda, Ege konusunda, NATO konusunda, Kıbrıs konusunda bütün dünya gözünde Türkiye haksız bir ülke gibi görünürdü oysa şimdi dünyanın büyük bir bölümü artık Türkiye'yi haklı görür duruma getirilebilmiştir.

Bütün bu vardığımız aşamaların, sağladığımız olanakların dış politikamızda zaaf unsurları sayılamıyacağı; tersine, Türkiye'nin dış siyasal ilişkilerinde olsun, ekonomik ilişkilerinde olsun olumlu bir gelişme sürecine girdiği kanısındayım.

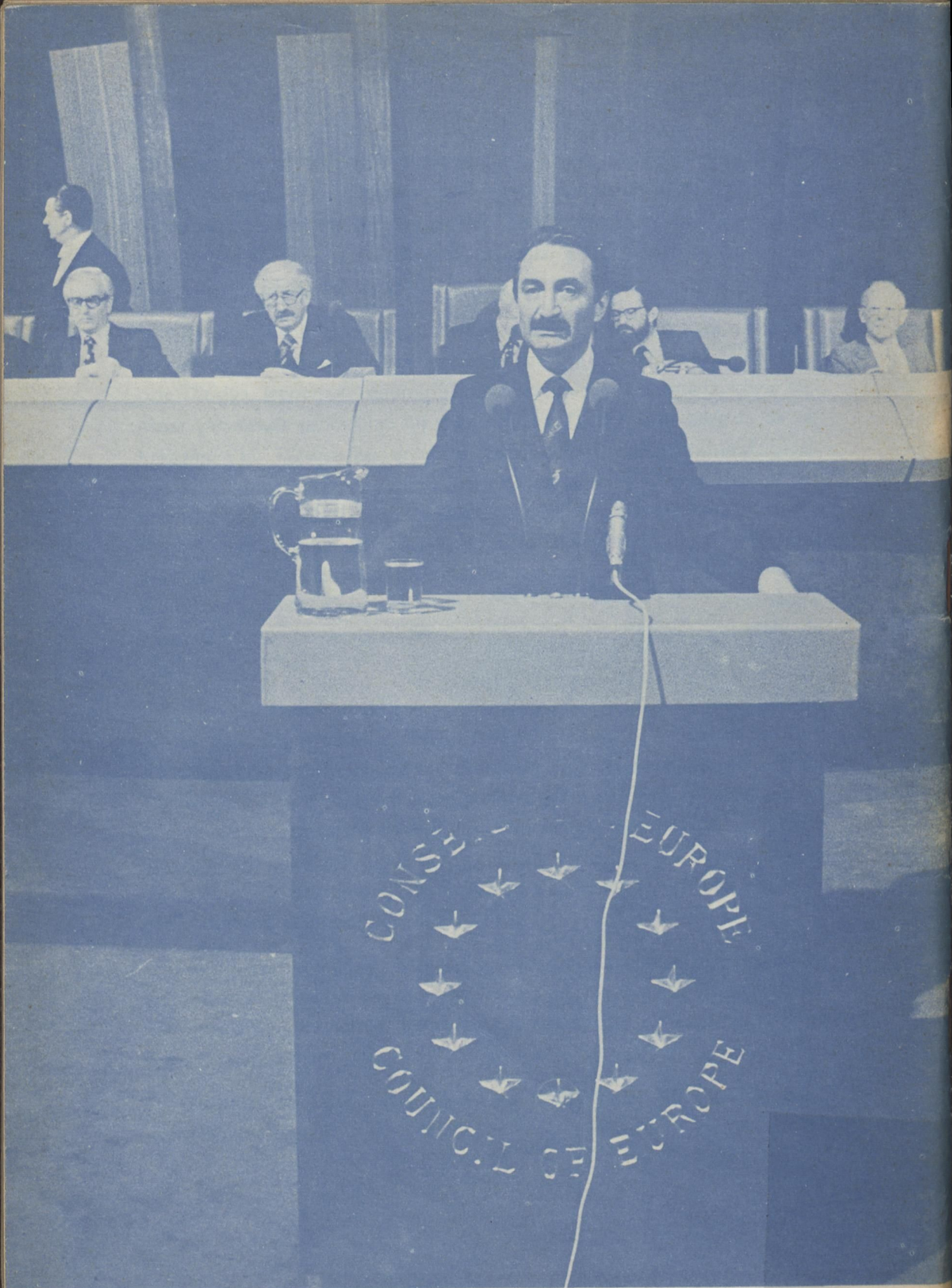
Hepinize beni bu kadar uzun süre dinlediğiniz için teşekkür eder, saygılar sunarım.

045 A 1610

ULB Halle
000 453 242

3/1

AJANS - TÜRK MATBAACILIK SANAYII / ANKARA

kapak: *Fahri Karagözoglu*

20 TL.

